

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Katja FARTEK

**UREJANJE OBMOČIJ BOLJ IZPOSTAVLJENIH
KRIMINALNIM DEJANJEM V LJUBLJANI**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Katja FARTEK

**UREJANJE OBMOČIJ BOLJ IZPOSTAVLJENIH
KRIMINALNIM DEJANJEM V LJUBLJANI**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**DESIGNING AREAS WHICH ARE MORE EXPOSED
TO CRIMINAL ACTIVITY IN LJUBLJANA**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2012

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija krajinske arhitekture. Opravljeno je bilo na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Anketa je bila izvedena v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Markota Poliča in za recenzenta prof. dr. Davorina Gazvoda.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Ana KUČAN
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Marko POLIČ
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za psihologijo

Član: prof. dr. Davorin Gazvoda
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Katja Fartek

KLJUČNA INFORMACIJSKA DOKUMENTACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 712:343.851:159.973.52(043.2)
KG	oblikovanje krajine/okoljska psihologija/kriminal/okolje/ preprečevanje kriminala z oblikovanjem krajine
AV	FARTEK, Katja
SA	POLIČ, Marko (mentor)
KZ	SI-1000, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2012
IN	UREJANJE OBMOČIJ BOLJ IZPOSTAVLJENIH KRIMINALNIM DEJANJEM V LJUBLJANI
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	IX, 68, [5] str., 55 sl., 1 pril., 35. vir.
IJ	sl
Jl	sl/en
AI	Eden od naraščajočih problemov v urbanem prostoru je kriminal. V tej nalog smo podrobneje obravnavali četrto komponento kriminala, to je okolje. Ker z oblikovanjem krajine vplivamo na vedenje v njem je pomembno, da razumemo vpliv okolja na človeka, pri tem se moramo ozirati na osebni prostor, teritorialnost, gnečo in zasebnost ter sledimo že pridobljenim načelom na področju preprečevanja kriminala z oblikovanjem. Najpogostejša so naravni nadzor, nadzor dostopa, okrepitev teritorialnost in vzdrževanje. Ta dognajna smo pridobili s pregledom obstoječe literature. V nadaljevanju smo le te želeli prikazati z oblikovanjem idejne zasnove preureditve izbranega območja v Ljubljani. Izvedli smo anketo med stanovalci izbrane soeske s katero smo dobili vpogled v to kako zadovoljni so z okolico svojega stanovanjskega bloka in kako varno se počutijo v njem. Veliko jih tam živi že veliko let in so zadovoljni s prostorom z nekaj izjemami. Stanovalci so izrazili, da se počutijo varno predvsem podnevi, ponoči pa se ne zadržujejo zunaj. Pri oblikovanju smo upoštevali prej izpostavljena načela, ki pa so si nekajkrat tudi v nasprotju. Po eni strani smo si prizadevali ustvariti lepo okolje, prijetno za uporabo, kar zahteva tudi veliko sence torej veliko visoke vegetacije in hkrati varno, kjer je idelano okolje brez visoke vegetacije. S sklepanjem kompromisov smo se približali vsem zahtevam. Skozi celoten razvoj naloge smo ugotovili, da pri oblikovanju mestne krajine ni mogoče povsem upoštevati vsa načela za preprečevanja kriminala, služijo pa nam kot pomembne smernice.

KEY WORD DOKUMENTATION

DN Dn
DC UDC 712:343.851:159.973.52(043.2)
CX environmental design/environmental psychology/crime/environment/crime prevention through environmental design
AU FARTEK Katja
AA POLIČ, Marko (mentor)
PP SI-1000, Jamnikarjeva 101
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape Architecture
PY 2012
TI Designing Areas Which Are More Exposed To Criminal Activity In Ljubljana
DT Graduation Thesis (University studies)
NO IX, 68, [5] p., 55 fig., 1 ann., 35. ref.
LA sl
AL sl/en
AB Crime is one of the growing problems in the urban setting. In this thesis we looked closer at the fourth component of crime, this is the environment. Because we have an influence on the behaviour in which we are, it is important that we understand the influence environment has on people. We have to have in mind personal space, territoriality, crowd and privacy, and we should follow already obtained principles about crime prevention through environmental design, which are natural surveillance, access control, territoriality and maintenance. We gained those facts through the examination of the existing literature. Further on we wanted to show them through designing a conceptual rearrangement of the selected area in Ljubljana. We performed an opinion poll with the living inhabitants, with that we found out how satisfied and how they feel in the environment of the building. Many of them live there for a long period of time and they are satisfied with the environment, with some exceptions. The inhabitants said that they feel safe especially at day time, at night they don't use the open spaces. In designing we considered the principles previously exposed, which sometimes were in conflict with one another. On one side we wanted to create a nice environment, pleasant for use, requires also a lot of high trees for shade in the same time we wanted to make a safe place, for which it is ideal that there are no high trees. By compromises we came closer to all the requirements. Throughout the development of this thesis we found, that in designing the urban landscape we can't fully take into account all the principles of crime prevention, however they do serve as important guidelines.

KAZALO VSEBINE

	str.
KLJUČNA INFORMACIJSKA DOKUMENTACIJA	III
KEY WORD DOKUMENTATION	IV
KAZALO SLIK	VII
KAZALO PRILOG	IX
1 UVOD	1
1.2 CILJI NALOGE	2
1.3 DELOVNE HIPOTEZE	2
2 OKOLJSKA PSIHOLOGIJA	3
2.1 ODNOS ČLOVEK – OKOLJE IN OBLIKOVANJE	3
2.2 "MEDČLOVEŠKO VEDENJE" V OKOLJU	4
2.2.1 Osebni prostor	4
2.2.2 Teritorialnost	5
2.2.3 Gneča	5
2.2.4 Zasebnost	5
2.3 MESTO IN NJEGOVE ZNAČILNOSTI	6
2.4 »STRESORJI«, ZNAČILNI DEJAVNIKI V MESTIH	6
2.4.1 Hrup	7
2.4.2 Vročina	7
2.4.3 Onesnaženost	7
3 CRIME PREVENTION THROUGH ENVIRONMENTAL DESIGN – CPTED	8
3.1 CTED	10
3.2 DEFENSIBLE SPACE (Newman, 1972)	10
3.3 SITUATIONAL CRIME PREVENTION / 2ND GENERATION CPTED	11
3.4 OMEJITVE CPTED PRISTOPA	11
4 GLAVNE CPTED SMERNICE PRI OBLIKOVANJU	13
4.1 NARAVNI NADZOR	13
4.2 NADZOR DOSTOPA	14
4.3 OKREPITEV TERITORIALNOSTI	14
4.4 VZDRŽEVANJE	15
4.5 OSTALO	15
4.5.1 Struktura prostora	15
4.5.2 Otroška igrišča in parkirišča	16
5 NARAVA IN KRIMINAL	17
6 ŽE IZVEDENI PRIMERI V TUJINI	19
6.1 CROMER STREET, CAMDEN, VELIKA BRITANIJA	19

6.2	BRONXDALE HOUSES, NEW YORK CITY, ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE	20
6.3	BEXLEY, LONDON, VELIKA BRITANIJA	22
6.4	MOWBRAY PARK , SUNDERLAND, VELIKA BRITANIJA	23
7	IZBOR LOKACIJE	25
8	ANALIZA IZBRANEGA OBMOČJA	26
8.1	OBMOČJE OBDELAVE	26
8.2	OPIS TRENUTNEGA STANJA / OPIS PROBLEMA	27
8.3	POVZETEK ANALIZE	33
9	ANKETA	34
9.1	GRADIVO	34
9.2	POSTOPEK	34
9.3	REZULTATI	34
9.3.1	Udeleženci	34
9.3.2	Odgovori	35
10	PREDLOG PREUREDITVE ODPRTEGA PROSTORA SOSESKE NA JAMI	44
10.1	KONCEPT	44
10.2	PROGRAMSKA ZASNOVA SOSESKE (PROJEKTNI PROGRAM)	44
10.3	CONING	46
10.4	PREUREDITEV IZBRANEG OBMOČJA	48
10.4.1	Tloris preureditve izbranega območja	48
10.4.2	Shema poti	49
10.4.3	Odpri/nepozidani prostori med stolpnici	50
10.4.4	Osrednja parkovna uredite	55
10.4.5	Športno rekreacijsko središče	56
10.4.6	Prostor pri trgovine	56
10.4.7	Prostorski prikazi ureditve	58
11	SKLEPI IN RAZPRAVA	61
12	POVZETEK	65
13	VIRI	66
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO SLIK

Slika 1: Interpretacija psihologije in kriminologije	9
Slika 2: Tloris stanovanjskega kompleksa na Cromer street, Camden v Veliki Britaniji	19
Slika 3: Izboljšan park v soseski je zelo obiskan in nadzor je omogočen iz veliko gospodinjstev	20
Slika 4: Pred vhodi je sedaj nizko grmičevje, ki poveča kakovost okolja in varnost v njej	20
Slika 5: Pogled na sosesko Bronxdale Houses	21
Slika 6: Tloris soseske Bronxdale Houses s predlogi preureditve	22
Slika 7: Zbiranje stanovalcev na igrišču	23
Slika 8: Tloris Mowbray parka	24
Slika 9: Pogled na del parka Mowbray	24
Slika 10: Lega soseske Na Jami v Ljubljani	26
Slika 11: Pogled na cestna A	27
Slika 12: Pogled na cesto B	27
Slika 13: Urbano pohoštvo, ki se ga več ne uporablja	27
Slika 14: Prikaz obstoječe cestne sheme	28
Slika 15: Zaparkiranost glavne ceste	29
Slika 17: Parkiranje ob zeleni površini	29
Slika 16: Zaparkiranost sprehajalni poti	29
Slika 18: Prikaz obstoječe vegetacije	30
Slika 19: Zastrtost parkirišč z vegetacijo	30
Slika 20: Zastrtost peš poti z vegetacijo (pogled A)	30
Slika 21: Zastrtost peš poti z vegetacijo (pogled B)	31
Slika 23: Zastrtost zelenice z vegetacijo	31
Slika 22: Zastrtost peš poti z vegetacijo (pogled C)	31
Slika 24: Zastrtost otroškega igrišča z vegetacijo	31
Slika 25: Otroško igrišče 1	32
Slika 27: Smetnjaki pred stanovanjskim blokom	32
Slika 29: Smetnjaki pred otroškim igriščem	32
Slika 26: Otroško igrišče 2	32
Slika 28: Smetnjaki pri trgovini	32
Slika 30: Zaparkiran vhod v trgovino	33
Slika 31: Kako pogosto se zadržujete v okolici svojega stanovanjskega bloka?	35
Slika 32: Kje se največ zadržujejo?	35
Slika 33: Ali ste zadovoljni s tem, kar vam nudi prostor okrog vašega stanovanjskega bloka (poti, klopi, igrala, zelenica, drevesa, ...)?	36
Slika 34: Kako pogosto se zadržujete v okolici svojega bloka, ko je zunaj že tema?	37
Slika 35: Ali se v svoji soseski počutite varno?	37
Slika 36: Ali ste že kdaj v svoji soseski opazili fizični napad	

(rop, poškodovanje lastnine, nasilje, napad na osebo, ipd.)?	38
Slika 37: Ali ste že kdaj v svoji soseski slišali za fizični napad na osebo (rop, poškodovanje lastnine, nasilje, napad na osebo, ipd.)?	39
Slika 38: Zemljevid območij kje se počutijo najbolj varno podnevi	40
Slika 39: Zemljevid območij kje se počutijo najbolj nevarno podnevi	41
Slika 40: Zemljevid območij kje se počutijo najbolj varno ponoči	42
Slika 41: Zemljevid območij kje se počutijo najbolj nevarno podnoči	43
Slika 44: Stopnica do medprostorov	50
Slika 45: Medprostor z otroškim igrišče 1	51
Slika 46: Medprostor z otroškim igrišče 2	51
Slika 47 : Medprostor z otroškim igrišče 3	51
Slika 48: Vizualni nadzor nad otroškim igriščem	52
Slika 49: Medprostor s prostorom za šah in balinanjem	53
Slika 50: Medprostor s prostorom za piknik in namizni tenis	53
Slika 51: Medprostor s prostorom za piknik in namizni tenis	54
Slika 52: Osrednja parkovna ureditev	55
Slika 54: Prostor pri trgovini	56
Slika 53: Športno rekreacijsko središče	56
Slika 55: Pogledi s klopi ob trgovini	57

KAZALO PRILOG

PRILOGA A: Vprašalnik uporabljen v anketi

1 UVOD

Kriminal¹ je del življenja v mestih in vpliva na kvaliteto življenja v njem. Ker kriminal vedno bolj narašča, z njim narašča tudi skrb in strah prebivalcev pred kriminalom. Kriminal in strah pred kriminalom omejujeta naše vsakdanje aktivnosti, kot na primer, ali bomo šli na večerni sprehod ali ne. "Vzroki za kriminal so številni in vključujejo socialno izključevanje, revščino, zlorabo drog, psihične težave, razpad družin, ekonomska gibanja ter hudobnost in pohlep. Prav tako vključujejo slab design bivališč in bivalnega okolja" (Colquhoun, 2004: 51).

Trditev, da je tudi okolje vzrok za kriminal, izhaja iz predpostavke, da okolje vpliva na človeka in mu nudi priložnosti za različne dejavnosti. Dejstvo, da okolje vpliva na ljudi, na njihovo počutje, razpoloženje itn. doživljamo v vsakdanjem življenju. Pri oblikovanju pa je pomembno razumeti, kako okolje vpliva na ljudi. Ta vpliv je odvisen od značilnosti ljudi in značilnosti okolja, v katerem živimo, ki je danes pretežno mestno. Okolje nam tudi nudi priložnosti, neke dejavnosti omogoči, jih celo spodbuja, druge pa oteži ali celo onemogoči. Na ta način lahko nadziramo dogajanja v okolju.

Torej lahko z oblikovanjem okolja posredno vplivamo na to, ali bo človek agresiven ali ne in nudimo priložnost za kaznivo dejanje ali ga onemogočimo. Kako bomo torej oblikovali okolje, da ustvarimo prostor, ki bo prijeten za življenje, je vprašanje, s katerim smo se soočali v tej nalogi.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Glavni problem je kriminal v mestu, ki postaja vse večji del našega življenja ter s tem tudi skrb državnih organov in javnosti. Naraščanje kriminala v zadnjih letih dokazuje neuspešnost preprečevanja kriminala s sistemom zakonitih kazenskih sankcij.

Pri dosedanjem načinu oblikovanja prostora se ne upošteva lastnost okolja, da vpliva na ljudi in njihovo življenje na prej opisan način. Razlog za to je nesodelovanje med strokami in predvsem splošno neraziskanost tega področja pri nas.

¹ Kriminal so dejavnosti, ki zajemajo kazniva dejanja (SSKJ). Kaznivo dejanje je človekovo protipravno delovanje, ki ga zakon zaradi nujnega varstva pravnih vrednot določa kot kaznivo dejanje in hkrati določa njegove znake ter kazen za krivega storilca (Kazenski zakonik, 16. člen).

1.2 CILJI NALOGE

Cilj naloge je predstaviti drug način preprečevanje kriminala, ki ga še ne uporabljamo in je še precej neraziskan pri nas. To je preprečevanje kriminala z oblikovanjem okolja. V tej nalogi želimo podati pregled spoznanj in izkušenj na tem področju v tujini.

Naprej bomo izdelali karto Ljubljane, na podlagi podatkov o številu in kraju kriminalnih dejanj pridobljenih od policije. Z njo bomo izpostavili območja, ki so bolj izpostavljena kriminalu. Za eno teh območij bomo izdelali podroben prikaz in predstavili predlog preureditve tega območja v bolj varnega po pridobljenih načelih priznanih avtorjev. Cilj naloge je torej poleg teoretičnih dejstev le-ta tudi uporabiti oz. prikazati na praktičnem primeru.

1.3 DELOVNE HIPOTEZE

Predpostavljamo, da lahko s fizičnim oblikovanjem okolja vplivamo na stopnjo kriminala nekega kraja. Zato morajo oblikovalci pri svojem delu upoštevati že uporabljene tehnike preprečevanja kriminala z oblikovanjem prostora.

Okolje vpliva na ljudi in za kakovostno oblikovanje prostora moramo razumeti, kakšen je ta vpliv in kako pravilno oblikovati prostor, da ne bi omogočili ali celo spodbudili neželeno vedenje v njem.

Prav tako predpostavljam, da je kriminal eden od naraščajočih problemov v Ljubljani in da so nekatera območja temu bolj podvržena kot druga ter da se lahko s fizično preureditvijo okolja spremenijo v bolj varna.

2 OKOLJSKA PSIHOLOGIJA

2.1 ODNOS ČLOVEK – OKOLJE IN OBLIKOVANJE

Okolje ima vpliv na človeka, na njegovo počutje, zdravje in vedenje. To dejstvo je splošno priznано in zelo raziskano, je zelo zapleten in prepleten, oziroma kompleksen odnos.

Polič (1986) navaja štiri pojmovanja o naravi odnosov človek - okolje:

- Ekološki determinizem, ki meni, da je okolje neodvisna, človeško vedenje pa odvisna spremenljivka, da je torej okolje določujoča sila človekovega vedenja, ki se ji mora človek podvreči in prilagoditi, če hoče preživeti.
- Ekološki posibilizem, ki kaže okolje kot sklop raznih stvarnih možnosti, ki naj bi jih človek izkoriščal, usmerjal in nadzoroval.
- Ekološki proabilizem, po katerem naj bi fizično okolje nudilo možnosti za izbiro tako, da so nekatere izbire v danem okolju bolj in druge manj verjetne.
- Sistemsko teoretična enota: človek – okolje, po kateri je okolje sistem "številnih prvin in odnosov, ki so v človeku in okolju hkrati. V tem sistemu se fizični svet subjektivira, dobiva psihične lastnosti, ki jih človek vanj projicira, hkrati pa se človekov svet objektivira, saj je tudi sam s svojim ravnanjem del tega okolja" (Trstenjak, 1978, cit. po Polič, 1986: 9–10).

Da bi lahko okolje oblikovali na način, ki bo koristil človeku v čim večji meri in hkrati čim manj škodil okolju, moramo, kolikor je to le mogoče, v celoti razumeti vpliv, ki ga ima okolje na človeka in obratno. »V obravnavi odnosov med človekom in njegovim okoljem se vse bolj kot osrednji razsežnosti vrednotenja okolja pojavljata pojma zaznane svobode in kraja nadzora. Obseg do katerega dano okolje omogoča posamezniku uspešno uresničevanje njegovih načrtov in ciljev določa tudi posameznikovo raven zadovoljstva s tem okoljem« (Polič 1998: 18). Torej moramo okolje oblikovati na način, da bodo ljudje imeli nadzor oz. da bodo imeli občutek nadzora, ki jim bo omogočil izpolnjevanje ciljev, ki smo jih predvideli za ta prostor. To lahko dosežemo le, če poznamo potrebe ljudi. Vključiti jih moramo v proces oblikovanja z dogovarjanji in usklajevanjem potreb in želja z danimi možnostmi. S tem ljudje ne samo dobijo občutek, da sodelujejo oz. sami odločajo o tem, kakšen bo prostor, ki ga uporabljajo, ampak jim bo ta tudi lep. Vzeli ga bojo za svojega in ga »branili« ter v kolikor bo to v njihovi moči, tudi preprečevali poškodovanje tega prostora in druge vrste kriminala v njem.

Kot sem že omenila ljudje svojo okolico doživljajo tudi kot lepo (ali pa nasprotno). Znano pa je tudi, da je ta občutek subjektiven in drugačen od človeka do človeka. Vseeno pa velja nekaj načel, ki so univerzalna za vse ljudi. Berlyne (1974, cit. po Polič 1998: 30–31) je oblikoval naslednja načela:

1. Osredinja se na t.i. primerjalne lastnosti dražljajskih vzorcev. To so ustrojne ali oblikovne lastnosti, ki vzbujajo primerjalne odzive. Najpomembnejše so naslednje: zapletenost, novost, neskladnost in presenetljivost. (Wholwill (1976, cit. po Polič, 1998: 31) je kasneje še dodal dvoumnost.)
2. Osredinja se na motivacijska vprašanja.
3. Proučuje tako besedno kot nebesedno izražene sodbe.
4. Poudarja zveze med estetskimi pojavi in ostalimi psihološkimi pojavi.

Z oblikovanjem fizičnega okolja lahko tudi vplivamo na medčloveško odnose; na družabnost. Različne raziskave so pokazale, da poznamo družbeno-težno okolje, ki pospešuje družabnost in družbeno-bežno okolje, ki jo zavira. Oblikovno družbeno-težno okolje oblikujejo krožen razpored elementov, oziroma skupino elementov, družbeno-bežno okolje pa linearen razpored. »Osnovno pojasnilo različnega vpliva obeh okolij je v dejstvu, da družbeno-težno olajšuje sporazumevanje in s tem prispeva k razvoju in vzdrževanju družbenih stikov, družbeno-bežno pa jih otežuje. Če so nam te zakonitosti znane, lahko po potrebi oblikujemo okolje, ki bo pospeševalo eno ali drugo obliko vedenja« (Polič, 1998: 67–68).

Na odziv ljudi na okolje pa lahko vplivamo le delno (to dejstvo veliko oblikovalcev zanemari). »Motivacijo delimo na notranjo in zunanjo. Človek je lahko za nekaj motiviran zaradi dejanja samega, oziroma posledic, ki jih prinaša, ali pa gre za okrepitev, posledično notranjo okrepitev in čisto zunanjo okrepitev, ter seveda razne prehode med njimi« (Polič, 1998: 18). Vplivamo lahko le na zunanjo motivacijo, pa še ta je pogojena z vrsto drugih dejavnikov, ki so nepredvidljivi in neobvladljivi.

2.2 "MEDČLOVEŠKO VEDENJE" V OKOLJU

2.2.1 Osebni prostor

Osebni prostor je definiran kot nevidna meja, ki nas obdaja in čez katero nekateri lahko, drugi pa ne smejo stopiti. Regulira našo interakcijo z drugimi, premika se z nami, se razširja in prilagaja v skladu z dano situacijo (Baum, 1996: 275). Na velikost oz. meje našega osebnega prostora vpliva naša osebnost, spol, starost, socialno in fizično okolje ter kulturno in etnično ozadje, torej so meje osebnega prostora pri vsakem posamezniku drugačne. Zato ne moremo določiti idealne oziroma univerzalne velikosti osebnega prostora. Vprašanje, ki temu sledi je kako potem lahko pri oblikovanju upoštevamo to značilno človekovo vedenje. Prostor moramo oblikovati fleksibilno, lahko nudimo več različic delitve prostora ali prilagodljivost prostora tako, da vsak posameznik lahko najde sebi udoben prostor za interakcijo z drugimi (Gifford, 1987: 104–133).

2.2.2 Teritorialnost

Teritorialnost je vzorec vedenja in odnos posameznika ali skupine, ki temelji na zaznavanju, poskusnem ali dejanskem nadzorovanju določenega območja, predmeta ali ideje in lahko vključuje okupacijo/zasedanje, obrambo/zaščito, posestvanje in označevanje le tega (Gifford, 1987: 137). Teritoriji so običajno relativno stalna območja, večinoma z vidnimi mejami, ki določajo, kdo bo vstopil v interakcijo (Baum, 1996: 275). Tudi teritorialnost je odvisna od osebnih dejavnikov, socialnega in fizičnega okolja ter kulturnega ozadja. Z upoštevanje tega vedenja naj bi oblikovalci zmanjšali agresivnosti, povečali nadzor, ki ga posameznik ima ter spodbudili red in varnost. Pri oblikovanju prostora je pomembno, da zagotovimo teritorialnost posameznikom oz. skupinam, posebej kadar gre za oblikovanje večjega območja, na primer sosesko. To lahko dosežemo s tem, da na ulicah soseske onemogočimo promet ljudem, ki ne živijo v tej soseski. S tem dobijo prebivalci soseske občutek lastništva in nadzora. To lahko tudi pripelje do zmanjšanja kriminala (Gifford, 1987: 148–159).

2.2.3 Gneča

Ena najbolj izrazitih značilnosti sodobnega načina življenja, ki je danes večinoma mestno življenje je gneča, ki jo običajno vrednotimo kot negativno (Polič, 1989: 59). Ta pa ni nujno odvisna od gostote ljudi, je pa pogojena s prisotnostjo drugih ljudi. Podobno kot že prej opisano je tudi občutek gneče odvisen od osebnih dejavnikov, socialnega in fizičnega okolja ter kulturnega ozadja (Gifford, 1986: 161–193). Da bi zmanjšali negativen vpliv gostote ljudi z oblikovanjem okolja, nam ni treba zagotoviti več prostora, ampak lahko občutek gneče s skrbnim oblikovanjem danega (omejenega) prostora ublažimo oziroma zmanjšamo.

2.2.4 Zasebnost

Zasebnost je proces, v katerem posameznik (ali skupina) nadzoruje možnost stikov med seboj in drugimi ljudmi, možnost prenosa obvestil v eno ali drugo smer ter svobodo izbire s kom, kdaj in kje se bo družil (Altman, 1976; Ittelson in sod., 1974, cit. po Polič, 1998: 56). Za vsakega posameznika zasebnost pomeni nekaj drugega. Drži pa, da vsak človek ob določenem trenutku potrebuje več zasebnosti, ob drugem trenutku pa manj. Zasebnost je tesno povezana s teritorialnostjo, zasebnim prostorom in gnečo. Cilj oblikovalca mora biti, da vsakemu posamezniku da čim več zasebnosti. Vse teorije se strinjajo, da zasebnost toliko pomeni odprtost do drugih kot pomeni zaprtost do drugih. Pomembno je, da živimo in delamo v okoljih, ki posamezniku omogočajo, da sam odloča o meri »odprtosti« (Gifford, 1987: 198–199: 218).

2.3 MESTO IN NJEGOVE ZNAČILNOSTI

Mesto je naselje, ki je upravno, gospodarsko, kulturno središče širšega območja (SSKJ). Danes vedno več ljudi živi v mestu ali njegovi bližnji okolici. Leta 1990 je v mestih živel 42 % svetovnega prebivalstva, leta 2010 pa čez 50 % (United Nations, 2010).

Prebivalci mest se soočajo z vsemi njegovimi negativnimi in pozitivnimi lastnostmi. Ittelson (1974, cit. po Polič, 1986: 53–54) je značilnosti mestnega okolja opisal v šestih točkah:

1. Stres: mesto je onesnaženo s hrupom, umazanim zrakom, preobljudenostjo, ipd.
2. Poizvedovanje in lahkota gibanja: kako se znajti v mestu, čitljivost mesta, dostopnost, promet in način, kako lahko prebivalec izve to, kar potrebuje.
3. Družabnost in skupnost: treba je upoštevati spremenljivke, ki vplivajo na oblikovanje skupnosti ter ravnotežja med socializacijo in zasebnostjo.
4. Kulturno-rekreacijske možnosti: zadovoljstva izhajajoča iz teh možnosti je treba presojati ne po tem, kar obstaja, pač pa po meščanovi zaznavi tega, kar mu je dostopno.
5. Obogatitev izkustva: zaznavno je mesto okolje za učenje.
6. Proces odločanja: ljudje so več kot številke, sami želijo odločati o svojih potrebah v okolju.

Ljudje, ki živijo v mestnem okolju, so izpostavljeni množici dražljajev, preveč da bi se lahko na vse odzvali oz. se z njimi soočali. Ta množica dražljajev velikokrat pripelje do izčrpanosti, utrujenosti in obolenj. Nadaljnja preobremenjenost lahko vodi v resne psihične in čustvene težave. To pa ni nujno tako. Geller (1942, cit. po Baum, 1996: 373) trdi, da dražljaji (kot na primer v mestnem okolju), ki so intenzivni, kompleksni in/ali neobičajni, lahko vodijo k pozitivnim ali k negativnim učinkom. Na primer bi zapletenost pozitivno vplivala na človeka in njegovo estetsko dožemanje prostora (kar pa je v večini primerov v nasprotju z mestno krajino, za katero je značilna predvsem monotonost in ponavljanje vzorcev). Pomembno je razumeti, da ni fizično okolje mesta samo po sebi že »nezdravo«, pač pa se tu prelivajo socialni in gospodarski dejavniki in skupaj določajo končni izid (Polič, 1986: 55).

2.4 »STRESORJI«, ZNAČILNI DEJAVNIKI V MESTIH

»Psihologijo lahko uporabimo pri oblikovanju, da bi ustvarili čitljivo okolje, ki zmanjša vpliv stresorjev, kot so hrup, vročina in onesnaženost, ter povečajo prostorsko in socialno udobje« (Baum, 1996: 413).

2.4.1 Hrup

Osnovna in najpogostejše uporabljena definicija hrupa je »nezaželeni zvok«. Hrup na človeka vpliva na različne načine. Lahko vpliva na zdravstveno stanje človeka, v skrajnem primeru lahko celo povzroči izgubo sluha, prav tako vpliva tudi na mentalno zdravje, na naše delovanje in vedenje (Baum, 1996: 150–183). Eksperimenti Milgramovega tipa so pokazali, da pod določenimi pogoji hrup pospešuje agresivnost, eksperimenti Mathewa in Canona (Bell in sod., 1978) pa, da zmanjšujejo pripravljenost pomagati, oz. dejansko pomoč drugim (Polič, 1998: 84).

2.4.2 Vročina

Temperatura je eden od dejavnikov v fizičnem okolju, ki jih ljudje spreminjajo skozi urbanizacijo in industrializacijo. Vročina (in mraz) vpliva na človekovo fizično in psihično stanje ter na njegovo vedenje. Kadar vročina postane neprijetna, vpliva na zmanjšanje medčloveškega stika in poveča agresivnost (Baum, 1987: 195–207: 223). Ta vpliv lahko oblikovalci optimiziramo le do določene meje oz. le na omejenem območju. Z vključevanjem vegetacije in vodnih elementov nam je mogoče ustvariti prijetnejšo mikroklimo, ki blaži občutek vročine.

2.4.3 Onesnaženost

Onesnaženost ima vpliv na naše razpoloženje, vedenje in zdravje, četudi se tega ne zavedamo. Onesnaženost negativno vpliva na zdravje ljudi, poveča ali zmanjša agresivnost in privlačnost (odvisno od ostalih dejavnikov) (Gifford, 1987: 261–271). Vpliv, ki ga ima onesnaženost na ljudi, lahko dolgoročno uravnavamo le s tem, da zmanjšamo onesnaženost s trajnostnim razvojem. To vključuje načrtovanje bolj zelenih mest, ki imajo tudi bolj razvit sistem javnega prevoza in s podobo mesta spodbujajo uporabo alternativnih prevoznih sredstev, kot so na primer kolesa.

3 PREPREČEVANJE KRIMINALA Z OBLIKOVANJEM OKOLJA (CPTED)¹

Del vsakdanjega življenja v mestih je postal tudi kriminal, to so dejavnosti, ki zajemajo kazniva dejanja (SSKJ) in z njim povezan strah pred kriminalom. Ugotovili so, da je danes kriminal eden od glavnih stresorjev v bivalnem okolju (Kullberg in sod., 2009) in različne raziskave so tudi dokazale, da je prav varnost glavna skrb javnosti (Cozens, 2007). V nekatereh mestih je že prišlo tako daleč, da so stanovalci postali »zaporniki« v svojih stanovanjih, ker jim kriminal in strah pred kriminalom preprečujeta, da bi se prosto gibali v okolju, še posebej v temi (Cisneros, 1995). Strah pred kriminalom pa je odvisen od osebne presoje tveganja, ki je rezultat dejanskega stanja in subjektivnega zaznavanja tveganja. Na strah pred kriminalom tako vpliva tudi človekovo okoljsko, socio-demografsko in osebno okolje (Kullberg in sod., 2009). Kriminal je ogledalo kvalitete socialnega okolja in indikator dobrega počutja oziroma blagostanja skupnosti (Cozens, 2007).

Preprečevanje kriminala z oblikovanjem okolja (angleški izraz je crime prevention through environmental design, v nadaljevanju CPTED), je multidisciplinaren pristop za odvaranje kriminala z oblikovanjem prostora. Začetnik CPTED C. Ray Jefferey in drugi pisci so enotnega mnenja, da so do sedaj delujoči sistemi za preprečevanje kriminala (policije, sodišča, zapori) očitno neuspešni ali neučinkoviti². Jasen dokaz tega je, da kriminal ostaja temeljni socialni problem (Schneider in Kitchen, 2007; Cozens in sod., 2005). Ljudje so že od vedno skrbeli za svojo varnost in varnost svoje lastnine na različne načine. »Tudi poskusi nadzora nad vedenjem ljudi skozi oblikovanje in uporabo okolja so stari kot civilizacija« (Crowe in Zahm, 1994). CPTED je dosegel svetovne razsežnosti, je eden najbolj obetavnih in trenutno uspešnih pristopov v zmanjšanju priložnosti za kriminal (Crowe in Zahm, 1994). Z razliko od obstoječih sistemov, ki delujejo vzročno posledično, je to »preventivna« strategija, ki z različnimi sredstvi poskuša preprečiti kriminal, preden se zgodi (Stamps, 2009).

Brantingham in Brantingham (1991, cit. po Cozens in sod., 2005) sta trdila, da so pri vsakem kriminalu štiri dimenzije: zakon, storilec kaznivega dejanja, žrtev in lokacija/mesto. CPTED se osredinja na četrto dimenzijo kriminala, to je lokacijo oz. kraj, kjer se zgodi kaznivo dejanje.

Fizično okolje vpliva na kriminal. Ta trditev izhaja iz temeljnega dejstva psihologije, da je vedenje produkt interakcije med osebo in njenim okoljem. »V kriminologiji to pomeni, da je kriminal (vedenje) produkt med interakcijo kriminalca in priložnostjo za kriminal« (Clarke, 1997).

1 Angleška kratica za Crime prevention through environmental design

2 V Sloveniji velja sistem zakonitih kazenskih sankcij, te so: kazni, opozorilne sankcije in varnostni ukrepi (Kazenski zakonik, 3. člen)

PSIHOLOGIJA: oseba x okolje = vedenje

KRIMINOLOGIJA: nagnjenost h kriminalu x priložnost za kriminal = kriminal

Slika 1: Interpretacija psihologije in kriminologije

Teorija CPTED temelji na tej predpostavki, da kriminal delno izhaja iz priložnosti dane v fizičnem okolju. In če je to res, je možno z določenim oblikovanjem okolja nekoliko vplivati na preprečevanje kriminala. CPTED je filozofija preprečevanja kriminala, ki trdi da je s primernim oblikovanjem okolja in učinkovito rabo grajenega prostora možno zmanjšati kriminal in strah pred kriminalom ter lahko vodi do izboljšanja kakovosti življenja (CPTED, Security Handbook; Cozens, 2007; Cozens in sod., 2005). CPTED deluje na način, da zmanjša možnosti za »izvršitev« kaznivega dejanja in poveča možnost, da nekdo vidi kriminal (CPTED, Security Handbook). Cilji uporabe CPTED so ustvariti mesto, ki bo varno za bivanje ljudi in zmanjšati strah pred kriminalom. »Uporablja sredstva na mikro (varnost stavb), mezo (ulice, soseske) in makro (mesto) ravni. Najboljše jih je uporabiti pri stopnji načrtovanja, lahko pa se jih tudi uporabi pri spreminjanju obstoječega urbanega okolja« (Cozens, 2007).

CPTED pa ni čarobna formula in ne zagotavlja, da bo ob uporabi teh načel mesto varno pred kriminalom. Najboljše deluje kot del širše strategije za preprečevanje kriminala v sodelovanju z drugimi sistemi (Cozens, 2007). »Design sam po sebi namreč ni vzrok za kriminal ali vzrok, da ljudje postanejo kriminalci« (Stollard, 1991: 1). »V nekaterih okoliščinah pa ima fizični design vlogo pri zmanjšanju kriminala« (Cisneros, 1995: 1). Raziskave v Veliki Britaniji so dokazale pozitivni izid v zmanjšanju kriminala in strahu pred kriminalom skozi način razvijanja po načelih CPTED (Cozens, 2007). »Objavljeni so bili številni primeri, ki kažejo na bistveno zmanjšanje kriminala po spremembah v fizičnem okolju. Ni dvoma, da se bo CPTED uporabil za pomoč pri zaščiti družbe pred kriminalom« (Clarke, 1997: 9).

CPTED se je razvil v treh stopnjah: Prva stopnja je bila C. Ray Jefferey, ki je leta 1971 prvi izdal knjigo »Crime Prevention Through Environmental Design«³ in je tako bil tudi prvi, ki je uporabil to besedno zvezo oz. ta termin, ki se je kasneje tudi uveljavil. Druga stopnja se je razvila z Oscar-jem Newman-om, ki je eno leto kasneje izdal knjigo »Defensible Space«⁴. Temu je sledila tretja stopnja, tako imenovana druga generacija CPTED, »Situational Crime Prevention«⁵, ki jo je razvila vlada Velike Britanije leta 1979.

3 »Preprečevanje kriminala z oblikovanjem okolja«

4 »Branljiv prostor«

5 »Situacijsko preprečevanje kriminala«

3.1 CTED

Kot sem že omenila je termin CPTED stkoval C. Ray Jeffery, kriminolog, ki je kritiziral sociologe, da pri razlaganju pojava kriminala dajejo preveč poudarka na socialne značilnosti storilca in zanemarjajo biološke in okoljske determinante. Poudarjal je povezanost kriminala z okoljem in trdil, da mora preprečevanje kriminala temeljiti na analizi biologije kriminala in zmanjšanju možnosti za kriminal v okolju. Jeffrey je razglasil model za preprečevanje kriminala, ki temelji na oblikovanju stimulacij nagrad in kazni. Fizično okolje posameznikom nudi užitke in bolečine tako, da se naučijo spremeniti svoje vedenje tako, da maksimizirajo ali minimalizirajo užitek ali bolečino. Torej so spremembe fizičnega okolja ključ za pravo preprečevanje kriminala, tako da bi lahko nagrajevalo ali kaznovalo določeno vedenje. Kot temeljne principe CPTED navaja: »naravni nadzor«, nadzor nad dostopi, okrepitev teritorialnosti in pravilno umeščanje rabe prostora, da zmanjšamo oz. preprečimo konflikt interesov. Njegova knjiga je pri drugih kriminologih naletela na nezanimanje in zavračanje, ki so mu še posebej očitali biološke argumente (Clarke, 1997: 1–2; Schneider in Kitchen, 2007: 23–24).

3.2 BRANJLIVO OKOLJE⁶

Poglavje povzemamo po Newman-u (1972).

Oscar Newman je izdal kritiko javnega bivanja v Ameriki, kjer krivi bivalno okolje za vzrok kriminala. Trdi, da zaradi gostote populacije sosed sosedu ne pozna več, posledično ni več nobenega občutka soodgovornosti za skupen prostor ali lastnino drugega, moralni kodeks, ki je včasih bil normalen, je danes dobesedno izginil, celo pravi, da je današnji način bivanja »nečloveški«. Ljudje, ki živijo v stolpnica, so se naučili, da se njihova odgovornost konča z mejami njihovih stanovanj in da se niti ne ozirajo na to, kar vidijo skozi okno. Policija je edina, ki izvaja nadzor nad okoljem.

Predlaga, da se vrnemo nazaj k oblikovanju okolja, ki bo prijetno za bivanje. Manj gosto naseljena območja bodo omogočila ljudem, da prepoznajo svoje sosede in ločijo med sosedom in vsiljivcem v soseski. Kadar si manj ljudi deli odprti prostor, dobijo občutek lastništva in pripadnosti, kar pripelje do naravnega vedenja teritorialnosti. Teorija DS ljudem prav to hoče nuditi, želi ustvariti bivalno okolje, ki sporoča, da se »brani«, da je last nekoga in pod nadzorom. Želi vzpostaviti »samo-pomoč«, neodvisno od javnih sistemov. Po mnenju Newman-a (1996) so meščani, ki spoštujejo zakone, najbolj neizkoriščen potencial pri preprečevanju kriminala. Teorija »branljivo okolje« želi ljudem vrniti »moč« nad svojim bivalnim okoljem s prerazporeditvijo in prestrukturiranjem okolja. Kot najbolj pomembno poudari jasne meje med zasebnim, pol-zasebnim, pol-javnim in javnim prostorom. Operira s štirimi glavnimi mehanizmi: teritorialnost, nadzor (»naravni in nenara-

vni«), nadzor nad dostopi in vzdrževanost okolja.

Temelji na predpostavki, da storilec kaznivega dejanja kraj zločina izbira racionalno, kjer bo čim večja nagrada in kjer bo čim manj tvegal, da bi ga nekdo opazil pri svoji nameri. Torej, če bo okolje dobro obiskano, očitno pod stalnim nadzorom stanovalcev in vzdrževano, bo manjša verjetnost, da bo to okolje postalo kraj zločina. »Pri enodružinskih hišah ali vrstnih hišah je najlažje oblikovati »defensible space«, pri dvo do treh nadstropnih večdružinskih hišah je že nekoliko oteženo. Najtežje pa je pri stolpnica, ki imajo velike zelene površine. Te so ponavadi »nikogaršnja zemlja« v katerem nihče ne prepozna tujcev in je veliko možnosti ubega« (Cisneros, 1995: 6).

Tehnike »branjivo okolje« so imele izrazit uspeh v močnem zmanjšanju kriminalnih aktivnosti pri nekaterih stanovanjskih kompleksih in soseskah (Cisneros, 1995: 3).

3.3 SITUACIJSKO PREPREČEVANJE KRIMINALA⁷

Nadaljnja dopolnitev se razširi čez zgolj fizično oblikovanje z vključevanjem socialnih dejavnikov. Druga generacija CPTED uporablja oceno tveganja, socialno ekonomske in demografske profiliranje (Cozens in sod., 2005). Drugače kot CPTED in branljiv prostor se situacijsko preprečevanje kriminala ne ukvarja s principi arhitekturnega designa in grajenega okolja (Clarke, 1997). Po mnenju Clarce-a (1992, cit. po Mayer in sod., 2006) situacijsko preprečevanje kriminala tudi ne temelji na izboljšanju družbe ali njenih institucij, ampak preprosto in zgolj na zmanjšanju možnosti za kriminal. Sestavljena je iz treh glavnih elementov: teoretični okvir, vključuje vrsto teorij o priložnostih, standardna metodologija za reševanje specifičnih težav, s katero najprej analizirajo in definirajo težavo, identificirajo in preizkusijo možne rešitve in ocenijo rezultate, ter niz tehnik za zmanjšanje možnosti oz. priložnosti, kjer »otežijo« cilj oziroma tarčo (target hardening), odvrčajo storilce kaznivih dejanj in zmanjšajo pobude (Clarke, 1995).

3.4 OMEJITVE PRISTOPA PREPREČEVANJA KRIMINALA Z OBLIKOVANJEM OKOLJA

Omenila sem že nekaj raziskav in v nadaljevanju bom opisala še nekaj primerov, ki potrjujejo uspešnost tehnik CPTED pri zmanjšanju kriminala v bivalnem okolju. Ampak kot vsak pristop za preprečevanje kriminala ima tudi ta pomanjkljivosti in/ali omejitve.

Cozens s sodelavci (2005: 341–342) našteje pet omejitev. Prvo, ki jo izpostavi so »neracionalni« storilci. Kot sem namreč že prej omenila CPTED pristop temelji na predpostavki, da storilci kaznivih dejanj kraj zločina izbirajo racionalno, to pa ni vedno tako. Pogosto so storilci lahko pod vplivom alkohola ali droge in je njihovo vedenje povsem nepredvidljivo.

7 Preveden angleški izraz »situational crime prevention«

vo in to so »neracionalni« storilci. Naprej opisuje, da tudi socio-ekonomske in demografske spremembe lahko pozitivno ali negativno vplivajo na učinkovitost ukrepov. Tretja omejitev je »ekološki prag« soseske ali okolja, trdi da ima vsako okolje omejeno kapaciteto za določene aktivnosti in funkcije. Opozarja tudi na nevarnost, da kadar uporabimo CPTED tehnike brez sodelovanja javnosti, je vse, kar ostane »otežitev cilja« in ljudje lahko dobijo občutek, da so v »trdnjavi«, kjer so njihovi domovi obdani z zidovi in ograjami. Največja kritika, ki jo omenjajo tudi številni drugi pisci pa je »premestitev«. Gre za očitek, da z vsemi ukrepi CPTED le dosežemo, da si storilec poišče bolj primerno lokacijo in tako ne preprečimo kriminala, ampak ga le prestavimo na drugo lokacijo.

Po mnenju Samuels-a (1996) je CPTED napačno ime, ker fizično okolje samo po sebi ne more ne preprečiti niti povzročiti kriminala, temveč lahko le poveča ali zmanjša potencialne možnosti v grajenem okolju, ki vplivajo na obseg kriminala, ki se bo po večji ali manjši verjetnosti zgodil. Torej ima okolje vgrajeni potencial ali predispozicijo, da ustreže določeni situaciji, ampak v nobenem primeru pa ne povzroči vedenja.

Stollard (1991) opozarja na to, da ima oblikovana rešitev za varnejšo okolje lahko več kot le en izid in ta morda ni tak, kot je bilo načrtovano. Nekatere »rešitve« lahko morda celo poslabšajo stanje. Na primer s tehniko »otežitve cilja« lahko ljudem damo občutek izoliranosti od svojega okolja ter izgubijo socialne stike, ki pa so tudi temeljni mehanizem za preprečevanje kriminala v CPTED.

Vsa teorija »Defensible Space« in teorija o nadzoru temelji na predpostavki, da tisti, ki živijo v soseski ali okolici, ne bodo storili kriminala. Statistike pa opozarjajo na to, da večina storilcev kaznivega dejanja stori kriminal v bližini svojih domov (ker to območje bolj poznajo, lažja možnost pobega ipd.).

Zavedati se moramo, da niso vsi mehanizmi pristopa CPTED za preprečevanje kriminala »uspešnice«. V neki (omejeni) meri lahko pomagajo ustvariti bolj varno okolje in s tem doprinesejo k bolj varnim mestom in zmanjšanju strahu pred kriminalom ter posledično izboljšajo kakovost življenja. CPTED ni le design, ki naj bi preprečil kriminal, ampak predvsem mora tudi biti dober design.

Največ uspeha lahko pričakujemo, kadar uporabljamo ta pristop v sodelovanju z drugimi tehnikami preprečevanja kriminala.

4 GLAVNE SMERNICE PREPREČEVANJA KRIMINALA Z OBLIKOVANJEM OKOLJA

4.1 NARAVNI NADZOR

Naravni nadzor velja za najbolj osnovni element za odvrčanje kriminala. Lahko bi ga definirali kot možnost stanovalcev in uporabnikov nekega okolja, da opazujejo, nadzirajo prostor, sosede, svojo lastnino in tudi skupno lastnino oz. skupne prostore, otroška igrišča, parkirišča ipd. Izhajamo iz predpostavke, da bo vedno nekdo opazoval okolico svojega doma in da se bo v primeru opazovanja kriminalnega dejanja nanj tudi odzval (npr. s tem, da pokliče policijo).

Naravni nadzor lahko vzpostavimo s tem, da arhitekti oblikujejo "aktivne fasade", okna in vrata obrnjena na glavne ulice, z jasno definiranimi vhodi in nemotenimi potmi do vhodov. Pomembno vplivata tudi osvetlitev in vegetacija, ki ne smeta ovirati pogleda, vizualnega stika. V odprtem in svetlem prostoru bo manjša možnost, da se nekdo skriva in uporabnik se počuti bolj varno, če vidi, kaj se dogaja okrog njega. S tem, da oblikujemo splošno lep in privlačen prostor, ki ga bodo ljudje želeli uporabljati, dosežemo večjo gostoto ljudi na zelenih površinah in tako tudi povečamo naravni nadzor nad tem krajem.

Z zagotavljanjem možnosti nadzora pa ni nujno, da tudi dosežemo želeni učinek. Lahko ne bodo vedno prisotni "opazovalci" ali se pa ti ne bodo odzvali na opazovano. Če se bo posameznik odzval na dogajanje je odvisno od občutka lastniških in osebnih pravic, koliko je dogajanje v njegovem zaznanem območju vpliva in kako nenavadno je dogajanje za to okolje in s tem tudi upravičen odziv nanj (Newman, 1972). Zelo znan je primer žrtve Kitty Genovese, ki je zvečer šla domov, ko jo je neznanec zabodel, posilil in ubil. Dogajanje je videlo ali slišalo čez 30 ljudi in niti eden ni priskočil na pomoč niti poklical policijo (New York Times, 1964). Naravni nadzor torej ni neka idealna formula, ki bi lahko rešila tako kompleksen problem, kot je kriminal. Newman-ova (1972) hipoteza pa je, da je za zagotavljanje možnosti nadzora pomembno "odvrčanje" kriminala, ki izrazito zmanjša strah prebivalcev pred kriminalom in ustvari splošen videz varnega okolja. V vsakem primeru pa je dejstvo, da če ima storilec kaznivega dejanja občutek, da bi ga pri izvajanju kaznivega dejanja nekdo opazoval, ga bo to odvrnilo od namere. In že samo zato je okolje, ki je vidno¹ oblikovano tako, da omogoča naravni nadzor, bolj varno.

Cozens in sodelavci (2005) navajajo tri različne tipe strategije nadzora: naravni, ki smo ga že opisali, formalni ali organiziran (npr. policija) in mehanska strategija nadzora (npr. video nadzor). Vse tri so pomembni načini za preprečevanje kriminala, za to nalogo pa je izpostavljen le prvi način, ker je edini pomemben pri oblikovanju okolja kot takega.

¹ Obiskovalci to lahko opazijo, vidijo, da je v prostoru omogočen nadzor s strani stanovalcev in drugih uporabnikov.

4.2 NADZOR DOSTOPA

Ulice in druge poti oblikujejo zgradbo urbanega prostora in prevažajo surovine, ljudi itn. ter tudi kriminal v življenje mesta (Schneider in Kitchen, 2007). Koncept nadzora dostopa oz. dostopov se osredinja na zmanjšanje priložnosti za kriminal skozi usmerjanje toka ljudi s tem, da omogoči vstop le upravičnim uporabnikom² in onemogoči ali prepreči vstop vsiljivcem. Kriminalu najbolj »preprečimo« vstop v sosesko ali kraj s tem, da čim bolj zmanjšamo število vhodov in izhodov iz njega, s tem povečamo zaznano tveganje in napor storilcu kaznivega dejanja. Idealno je, kadar imamo eno vstopno in eno izstopno pot. Po Eck-u (1997, cit. po Cozens in sod., 2005) so raziskave dokazale, da imajo območja z nereguliranim dostopom več kriminala, kot pa ulice z bolj omejenim dostopom.

Eden najstarejših načinov nadzorovanja dostopa so zidovi, ki segajo daleč v zgodovino civilizacije (Schneider in Kitchen, 2007). Danes ta koncept vključuje več kot le visok zid z bodečo žico, uporablja tudi vrata, ograje, zapornice in druge fizične elemente, osvetlitev, oblikovanje krajine ter organizacijo peš in drugih poti za nadzor ali preprečitev dostopa.

4.3 OKREPITEV TERITORIALNOSTI

V preteklosti so si vsi ljudje prizadevali pridobiti svoj del zemlje, za katerega so razvili občutek teritorialnosti, ki je izhajal iz lastništva. Danes, ko živimo v bolj gosto naseljenih območjih, posameznik težko definira svoj teritorij. Večina ljudi, ki živijo v stolpnica, prostor okrog nje doživljajo kot izrazito javni prostor (Newman, 1972). Z okrepitvijo teritorialnosti želimo ljudem ponovno omogočiti občutek pripadnosti nekemu prostoru, v katerem bivajo, občutek lastništva in soodgovornosti zanj. V takem prostoru bodo vsiljivci čutili, da so v območju vpliva neke osebe ali skupine ljudi, ki imajo nadzor in bodo ob potrebi ta prostor tudi »branili«.

Oblikovalci odprtega prostora lahko pri načrtovanju dosežejo pri stanovalcih okrepitev teritorialnosti z delitvijo ali razčlenitvijo prostora, kjer bodo zaznali svoje območje vpliva, zato je zelo pomembna dobra definicija mej med zasebnim, pol zasebnim, pol javnim in javnim prostorom. Uporabljajo se realne ali simbolične omejitve, s katerimi spremenimo dinamiko gibanja v prostoru. Realne so na primer zidovi, ograje, zapornice in podobno. Te pa včasih niso primerne, takrat lahko uporabimo simbolične, kot so nivo osvetlitve, nekaj stopnic, sprememba teksture, rastline in drugi načini oblikovanja krajine. Tudi z razčlenjeno zgradbo (subdivide) poti lahko ustvarimo teritorialno območje. Pomembno je, da je odprti prostor okrog stolpnic definiran, katerim stanovalcem pripada, zato moramo pri oblikovanju na stavbo in njeno neposredno okolico gledati kot celoto. Vsi ti načini ločevanja javnega in zasebnega prostora pa služijo istemu namenu: »da seznani ljudi s

2 Upravičeni uporabniki prostora v soseski so njeni stanovalci oz. obiskovalci stanovalcev.

tem, da prehajajo iz prostora, ki je javen, kjer njihovo vedenje ali njihova prisotnost ni vprašljiva, v prostor, ki je zaseben in kjer njihova prisotnost potrebuje utemeljitev» (Newman, 1972: 63).

Občutek lastništva in teritorialnosti bomo pri ljudeh še dodatno okrepili, če bo prostor okrog njih lep, prijeten, privlačen in udoben. To dosežemo tudi z vključevanjem javnosti, uporabnikov prostora pri oblikovanju le tega, da upoštevamo njihove želje in potrebe.

4.4 VZDRŽEVANJE

Ta koncept se naslanja predvsem na »teorijo razbitih oken«. Ta trdi, da če pustimo eno »razbito okno« ali kakšno drugo škodo v prostoru, bo ta vodila k drugim, k novemu poškodovanju grajenega okolja (CPTED, Security Handbook). Kadar pa je prostor čist in redno vzdrževan, izraža sporočilo o netoleriranju vandalizma (Davis, 2004) ali drugih kaznivih dejanj ter omogoča dolgoročno delovanje in lep videz odprtega prostora. Veliko raziskav potrjuje, da bo vzdrževanje pripomoglo k preprečevanju kriminala.

4.5 OSTALE SMERNICE ZA PREPREČEVANJE KRIMINALA Z OBLIKOVANJEM OKOLJA

Nekateri pisci dodajajo se druge smernice CPTED. Nekateri od teh so tudi pomembne pri oblikovanju prostora in jih bom na kratko opisala v nadaljevanju.

4.5.1 Struktura prostora

Nekateri omenjajo tudi »berljivost in prepustnost«, »dostop in gibanje«, »spodbujanje aktivnosti« in napotke za oblikovanje odprtega prostora, krajine, otroških igrišč, parkirišč in poti. Vse naštetu bi lahko opisali kot strukturo prostora, ki jo gradimo z oblikovanjem odprtega prostora.

Pri oblikovanju strukture prostora je najbolj pomembna jasna delitev prostora z dobro definiranimi mejami, izogibati se moramo »ostankom« v prostoru. S tem omogočimo najrazličnejše aktivnosti in preprečimo konfliktna situacije v prostoru, vseeno pa moramo spodbujati mešano rabo prostora. S primerno členitvijo prostora dosežemo željeno število aktivnosti, ki se bodo odvijala in s tem zagotovimo večje število uporabnikov, kar zmanjša tveganje za kriminal in da občutek varnosti stanovalcem. Tudi vrsto aktivnosti lahko z oblikovanjem omejimo ali na nek način vnaprej predvidimo. Na primer že samo tekstura tal omeji vedenje na njih.

Vitalnost kraja je močno odvisna tudi od njegove prepustnosti ali dostopnosti. Premalo povezan kraj s premalo potmi ne bo vitalen, kadar je poti preveč, lahko pride do slabo ali

neuporabljenih poti, ki nudijo priložnost potencialnemu storilcu kaznivega dejanja. Poti za avtomobile, kolesarje in pešce naj potekajo vzporedno. Kadar pa to ni možno, naj bodo peš poti kratke in direktne, široke, dobro osvetljene in zagotovljen naj bo naravni nadzor nad njimi. Vse poti morajo biti dobro organizirane, naj vodijo ljudi neposredno do cilja in pokrijejo vse potrebe različnih ljudi. Pravo število ter vrsta dostopov in poti lahko doprineše k bolj prijetni in varni soseki. Dosežemo jih s skrbnim in oblikovanjem, ki temelji na predhodni analizi prostora in potreb ljudi.

4.5.2 Otroška igrišča in parkirišča

Del odprtega prostora so tudi otroška igrišča in parkirišča. Otroška igrišča so zelo pomembna za razvoj otrok, velikokrat pa se na njih odvija kriminal. Zato je prav, da razmislimo o možnosti zaklepanja ponoči. Previdni moramo biti z umeščanjem igrišč v prostor. Ne smejo biti preveč blizu stanovanjskim objektom, kjer lahko predstavljajo moteč dejavnik zaradi hrupa, vseeno pa moramo zagotoviti naravni nadzor, zato jih na primer ne smemo zasaditi z visokimi drevesi ali drugo vegetacijo, ki bi lahko preprečila vizualni stik z okolico.

Parkirišča so najbolj varna, kadar so manjša in blizu stanovanjskim hišam. Kadar se ne moremo izogniti velikim skupnim parkiriščem, naj bodo razdeljena na manjše dele, da se lastniki lahko poznajo med sabo in prepoznajo vsiljivce. Tudi pri parkiriščih je primerna nižja vegetacija, da ne omejimo naravni nadzor.

5 ZELENE POVRŠINE IN KRIMINAL

Kot sem že prej omenila, danes večina ljudi živi v urbanem območju. Združeni narodi ocenjujejo, da naj bi z letom 2030 že kar 60 % svetovnega prebivalstva živel v urbaniziranem okolju (United Nations, 2005). Širjenje mest in vedno večja gostota ljudi prinašata pritisk na prostor v urbanih območjih, kjer je vedno več grajenega okolja. Grajeno okolje se čedalje bolj intenzivira, da bi preprečili širitev v okolico, pa vseeno zadostovali potrebam vedno večjega števila prebivalcev. Ta intenzifikacija poteka na račun zelenih površin v urbanem prostoru, ki jih »prepustijo« za nadaljnji razvoj. Ta izguba pa ima potencialno velike posledice za prebivalce mest zaradi pomena urbanih zelenih površin (Home in sod., 2010).

Različne študije so dokazale pozitivne učinke izpostavljenosti naravnemu okolju na človeka in njegovo vedenje. Pokazale so, da povečajo pozitivno vedenje in stanje ljudi, kot so učinkovitost, zdravje ter povečajo pozitivne občutke (Mayer in sod., 2009). Zelene površine spodbujajo k vadbi, omogočajo socialne stike in okrevanje od stresa, zagotavljajo priložnosti za optimalen razvoj otrok in tudi priložnost za osebni razvoj odraslih (Home in sod., 2010). Hkrati pa tudi stik z naravo zmanjša negativno vedenje in negativna stanja ljudi, kot so agresivnost, depresija in bolezni (Mayer in sod., 2009).

Urbane zelene površine predstavljajo stik prebivalcev mest z naravo. Swanwick (2003, cit. po Home in sod., 2010) opisuje zelene površine kot prostor, za katerega je značilna pretežna "nezaprto" in prepustnost z mehkim površjem, kot je zemlja ali trava. Colquhoun (2004) pa uporablja definicijo, da je to kraj, kjer imaš vsaj v njegovi sredini občutek, da si v stiku z naravo. Kuo (1998 in 2001) trdi, da dobro obiskane urbane zelene površine spodbujajo povezovanje med sosedi, dajo večji občutek varnosti in zmanjšajo urbane »bolezni«, kot sta kriminal in nasilje.

V tem smislu mestne krajine moramo načrtovalci rabe prostora razširiti pomen funkcij in razmisleke o zmožnostih oz. sposobnostih urbanih zelenih površin, ki so za veliko prebivalcev mest edini možen vsakdanji stik z naravo. Te od kraja bivanja posameznika ne smejo biti oddaljene več kot 3 minute hoje, takrat razdalja »premaga« potrebo (Bell in sod., 1996).

Pri oblikovanju zelenih površin pa moramo imeti v mislih, da je kvaliteta pomembnejša od kvantitete. Tako če imamo ogromne zelene površine pa te niso primerno opremljene za potrebe ljudi, jih le-ti ne bodo uporabljali, ali pa če te niso vzdrževane, jih prav tako ne

bodo obiskovali in v takih razmerah predstavljajo velik potencial, da postanejo zbirališče »upornikov« in »vozlišče kriminala«. »Urbane zelene površine so eden najtežjih delov oblikovanja grajenega prostora v smislu preprečevanja kriminala« (Colquhoun, 2004: 168). Oblikovane morajo biti tako, da zadovoljijo potrebe uporabnikov vseh starostnih skupin, da dajo občutek naravnega okolja in da so ljudje varni v njih.

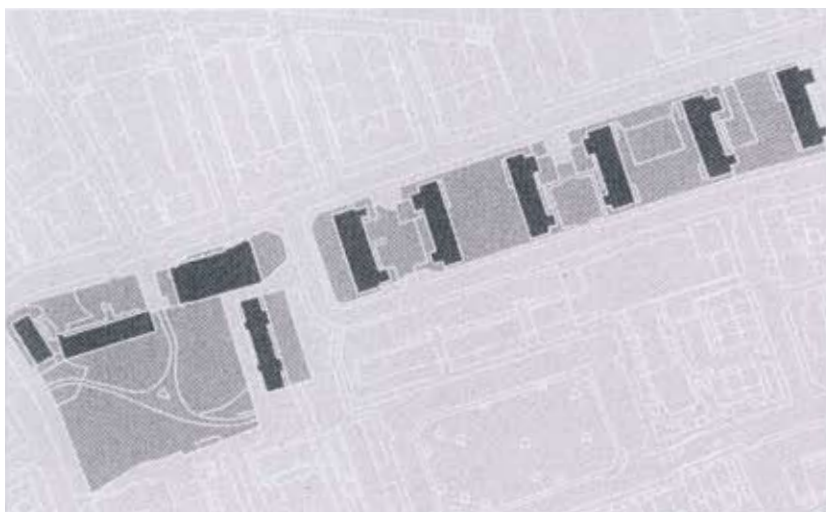
6 ŽE IZVEDENI PRIMERI PREUREDTVE PO NAČELIH PREPREČEVANJA KRIMINALA Z OBLIKOVANJEM OKOLJA V TUJINI

Iz pri nas dostopne literature sem izbrala nekaj že izvedenih primerov preureditve sosesk po načelih preprečevanja kriminala z oblikovanjem okolja v tujini. Izbrala sem take primere, ki so bili izvedeni v gosto naseljenih soseskah, kjer so v proces preoblikovanja vključili stanovalce ali, ki zajemajo večjo zeleno površino za širšo javnost.

6.1 CROMER STREET, CAMDEN, VELIKA BRITANIJA

Poglavje povzemamo po viru Davies (2004: 54–55)

Gre za povojne srednje gosto poseljene stanovanjske bloke. V okolici so še drugi stanovanjski kompleksi, institucionalna posestva (institutional buildings), trgovine in pisarne. Lokacija je bistveno vplivala na stopnjo kriminala. To območje je imelo resne težave s preprodajo drog, prostitucijo, vandalizmom in vlomi. Kot posledica takega stanja je kraj postal neprijeten za bivanje. K temu je prispevalo več dejavnikov: enostaven dostop v stanovanjske bloke, neuporabljeni podzemni prostori za shranjevanje, slaba osvetlitev, nenadzorovani vhodi in stopnišča in močna prepustnost območja.

Slika 2: Tloris stanovanjskega kompleksa na Cromer street, Camden v Veliki Britaniji (Davies 2004: 54)

Cromer street je bil del mestne prenove v obdobju med leti 1994 in 1999. Glavni poudarek v procesu preoblikovanja so bila dvorišča med stavbami. Te so spremenili v prostore, namenjene stanovalcem z igrišči, vrtovi in/ali parkirišči. Prenovili so bivalne stavbe, jih opremili s hišniki ob vhodu vsakega bloka in video nadzorom. Ogradili so podzemne prostore za shranjevanje z ograjami in vrati, ki omogočajo vizualni stik z okolico in hkrati nadzirajo dostop. En predel je ohranjen kot prehodna pot za javnost, da bi se izognili

izolaciji območja. Drugi predeli pa so igrišča, parkirišča in vrtovi. Izboljšali so tlakovane površine, rastlinje in osvetlitev. Oblikovali so prostore za zbiranje ljudi s sedeži in otroška igrišča opremili z igrali.

Slika 3: Izboljšan park v soseski je zelo obiskan in nadzor je omogočen iz veliko gospodinjstev (Davies 2004: 55)

Slika 4: Pred vhodi je sedaj nizko grmičevje, ki poveča kakovost okolja in varnost v njej (Davies 2004: 55)

Cromer Street je sedaj stanovanjsko naselje, ki dobro funkcionira in je uspešno umeščeno v svojo okolico. V parkih je omogočen naravni nadzor s preglednostjo v parku in iz stanovanj v blokih okrog njih. Parki in ostali prostori med bloki se z mrakom zaklenejo. Okolica je dobro vzdrževana. Zdaj je zelo malo grafitov. Poskrbljeno je bilo tudi za prostore, ki omogočajo srečanje ljudi in druge aktivnosti vzdolž celotne ulice.

Prišlo je do »premesitve« kriminala v bližnjo okolico, v glavnem v neposeljena območja. Dokazano pa je tudi bilo, da je na tem območju sedaj manj kriminala. Spremembe se ne kažejo zgolj v zmanjšanju kriminala, ampak se je izboljšala tudi kakovost življenja v tem urbanem okolju in življenje prebivalcev.

6.2 BRONXDALE HOUSES, NEW YORK CITY, ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

Poglavje povzemamo po viru Newman (1972: 172–186)

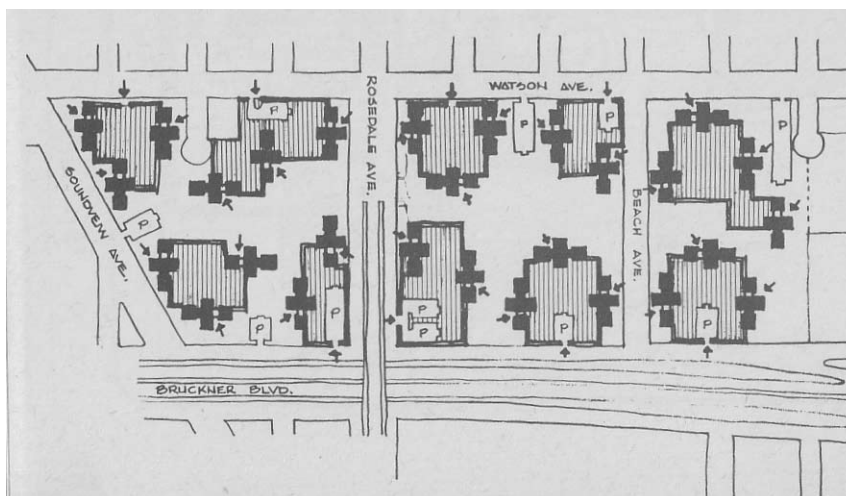
Bronxdale Houses v New York-u je stanovanjski kompleks z 28 7-nadstropnimi stolpnici na približno 109 265 m², razdeljenih na ogromne sklope. Vsak od teh sklopov ima središnji del, ki je večinoma zasajen s travo in slabo opremljen. V kompleksu je razčlenjen sistem poti, te so neuspešne v usmerjanju ljudi. Poti so nepredvidljive, slabo osvetljene in nenadzorovane. Obstoječa oprema, ki omogoča igro mladim, se skoraj ne uporablja, ker ni jasno definirano komu »pripadajo«. Vsaka stavba ima dva vhoda, enega spredaj in enega zadaj. Med vhodi ni nobenega vizualnega stika. Kompleks je podvržen povečanju in vztrajnemu kriminalu. To lahko delno pripišemo tudi nejasnosti »tlorisov« središčnih delov, ki so slabo uporabljeni med drugim tudi zaradi strahu pred kriminalom.

Reševanju problema kriminala v tem območju so se lotili na dva načina. Prvi je »tehnični«, kjer z elektronskimi pripomočki želijo zagotoviti naravni nadzor prebivalcev. Vsak od njih bi imel možnost spremljati dogajanje v stavbi in njeni okolici preko televizije. Stavbe so opremili z domofoni ter tudi preoblikovali vhode in hodnike, da bi povečali njihovo učinkovitost.

Slika 5: Pogled na sosesko Bronxdale Houses (Newman, 1972: 176)

Drugi način, ki je za to nalogo bistvenega pomena, pa je sprememba fizičnega designa okolice stanovanjskih blokov za povečanje varnosti. V ta namen so se odločili na novo definirati neposredne okolice, ki mejijo na stanovanjske stavbe. Da bi dosegli »podpolja« v tem kompleksu, ki vključujejo po 4 zgradbe so uporabili približno 1,8 m visoko kovinsko ograjo. Ta je še vedno omogočala vizualni stik z okolico, ampak je dostop usmerjala na določene vhodne točke. S tem so ustvarili nova »središčna območja«, ki so jasno definirana k določenim stavbam. Naslednji korak je bil intenziviranje rabe teh prostorov. Umestili so novo opremo za igro otrok, mladih in odraslih ter poskrbeli za možnosti za sedenje. Različnim prostorom za igro so močno definirali meje, da bi se izognili medgeneracijskim konfliktom. Bolj intenzivno rabo so zagotovila tudi parkirišča, ki so prav tako del teh središčnih območij.

Slika 6: Tloris soseske Bronxdale Houses s predlogi preureditve (Newman, 1972: 179)

Zelo pomemben del fizične preureditve je bil tudi sistem poti. Oblikovali so eno, jasno definirano javno pot, ki vodi skozi celoten kompleks in s tem zagotovili dobro uporabljeno pot ter se izognili možnostim za razvoj kriminala na slabo obiskanih poteh.

6.3 BEXLEY, LONDON, VELIKA BRITANIJA

Poglavje povzemamo po viru Colquhoun (2004: 255–260)

V namen za boj proti kriminalu in nesocialnemu vedenju na celovit način se je v Bexleyu na severovzhodnem robu Londona oblikovala organizacija CSAZ – »Community Safety Action Zones«. Ta je uporabila več različnih pristopov za preprečevanje kriminala, eden od njih je tudi CPTED ali Design Out Crime. Drugi načini pa so še video nadzor ter drugi tehnični pripomočki, odstranitev grafitov, delo z mladimi ipd.

Najprej so se soočili s predeli, kjer je bila nadpovprečna stopnja kriminala, to so storili na dva načina; s socialnimi ukrepi in s posegi za izboljšanje kakovosti življenja ter prenovo območja. Med drugim so tudi zagotovili prostore za mlade, kjer so se lahko srečevali, ne da bi s tem povzročali težave. Prenovili so stanovanjske zgradbe in izboljšali okolje. Zemljišče je bilo dodatno ozelenjeno s trajnicami in grmičevjem ter oblikovali so skupni vrt v središču območja z žarom in igrali. Izboljšali so tudi zunanjo osvetlitev in namesili videokamere na stavbe, parkirišča in otroška igrišča. Del projekta je bila tudi »čistilna akcija«, ki so jo izvedli po celotnem območju in je trajala več tednov.

Slika 7: Zbiranje stanovalcev na igrišču Colquhoun (2004: 260)

Skozi ves proces prenove pa so bili uspešno vključeni tudi prebivalci območja. Preden je CSAZ začel s svojim delovanjem je le 22 % prebivalcev potrdilo, da se počutijo varno v okolju, kjer živijo. To število je nato naraslo na 93 %. Ponovno je postalo okolje prijetno za bivanje, kar je potrdilo naraščanje povpraševanja za bivanje v tem okolju. Tudi policija je bila zadovoljna z izidom prenove.

6.4 MOWBRAY PARK , SUNDERLAND, VELIKA BRITANIJA

Poglavje povzemamo po viru Davies (2004: 80–81)

Mowbray park v Sunderland-u (Velika Britanija) je Viktorijanski mestni park iz 17. stoletja v središču mesta in je eden od historičnih parkov in vrtov poln artefaktov. S treh strani meji na ceste, na eni strani pa na muzej in zimske vrtove. Diagonalno čez park so stanovanjski objekti, zato je park primarno namenjen tem stanovalcem. V parku je obstoječe otroško igrišče in pisarna varnostnika. Kljub temu so se v njem dogajali resni kriminalni incidenti.

V sklopu nadgradnje muzeja in gradnje zimskih vrtov so obnovili tudi park. Park je bil popolnoma preoblikovan z glavnim ciljem zmanjšati kriminal. Glavna uporabljena metoda je bila izboljšanje naravnega nadzora v parku in iz njene okolice. To so dosegli s tem,

da so odstranili nekaj dreves in previsoko grmičevje ter obnovili zanemarjene poglede in zmanjšali zaprtost prostorov. Umestili so novo otroško igrišče, kjer je bil zagotovljen naravni nadzor in namestili nove ograje po mejah parka.

Prav tako so poskrbeli za sistem upravljanja in vzdrževanja z varnostniki in namestili videokamere. Park se zapre ob mraku. Igre z žogo, kolesarjenje in alkohol so prepovedani.

Rezultat je urbani park visoke kakovosti, ki zagotovi prostor za sprostitev, igro za otroke in privlačno peš pot v središče mesta. Park je postal bolj varen in tudi narava kriminala se je spremenila, prej so bili resni incidenti, sedaj pa le »mladostniški nered« (juvenile disorder). Tudi število incidentov se je močno zmanjšalo. Pred prenovitvijo jih je bilo v povprečju 30–50 na mesec, sedaj pa le še okrog 10.

Slika 8: Tloris Mowbray parka (Davies, 2004: 80)

Opisani primeri dokazujejo učinkovitost CPTED ukrepov. Potrebno pa je tudi poudariti, da ti dosežejo željen učinek le ko so uporabljene z drugimi, ne-oblikovalskimi ukrepi.

Slika 9: Pogled na del parka Mowbray (Davies, 2004: 81)

7 IZBOR LOKACIJE ZA PRIKAZ MOŽNE PREUREDITVE PO NAČELIH PREPREČEVANJA KRIMINALA Z OBLIKOVANJEM OKOLJA

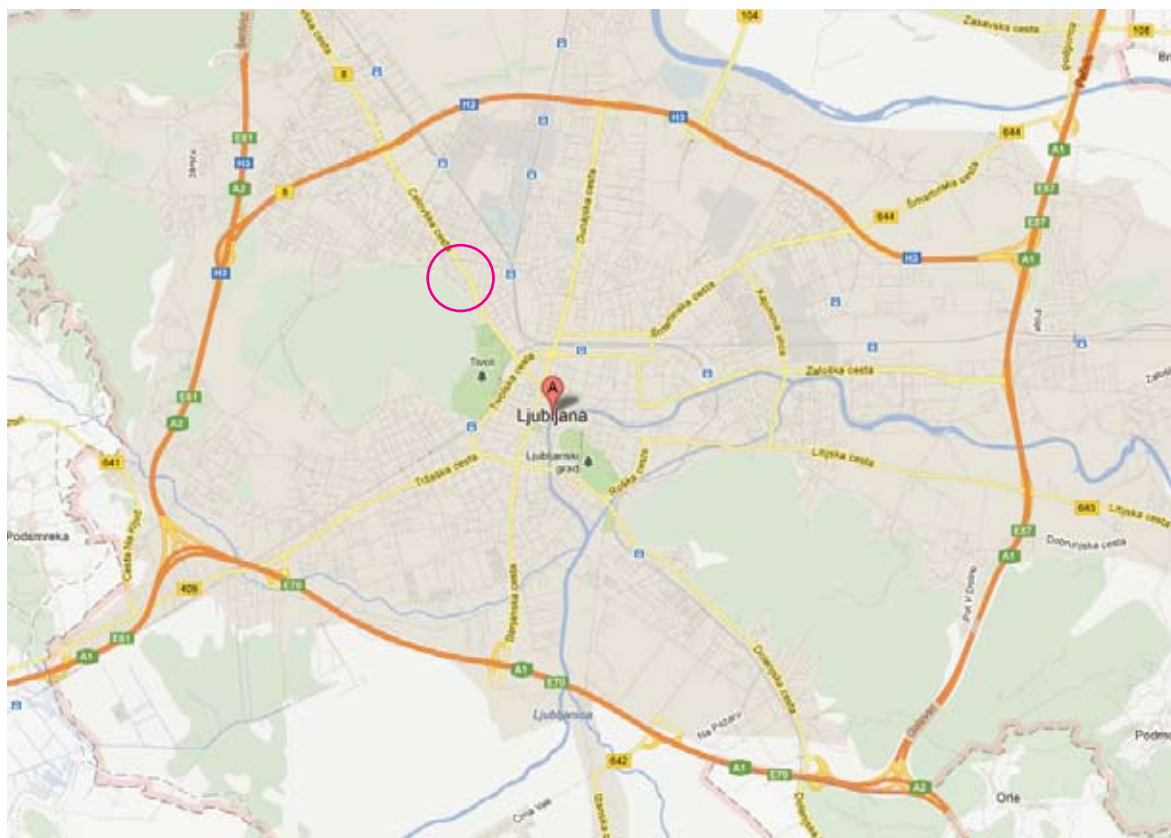
Kot sem zapisala v uvodnem delu diplomske naloge je bil moj namen izdelati tematsko karto Ljubljane, na kateri bi vrisala območja, ki so bolj izpostavljena kriminalu. Ta naj bi temeljila na podatkih pogostosti in lokacije kaznivih dejanj v Ljubljani, ki bi jih dobila na policijski enoti. Tega žal nisem morala izvest, ker so se na policiji odločili, da teh podatkov niso pripravljeni deliti s študentko za diplomsko nalogo.

Po tem nepričakovanem razpletu sem se po dogovoru z mentorjem in recenzentom odločila, da se na podlagi „doživljajske/vizualne analize“ Ljubljane sama odločim za eno lokacijo, ki se mi bo zdela najbolj primerna glede na temo moje diplomske naloge, in ta bo območje moje obdelave za namen praktičnega prikaza pridobljenega znanja skozi pregled obstoječe literature, opisanega v prejšnjem, teoretičnem delu diplomske naloge. S tem namenom sem si ogledala nekaj sosesk v Ljubljani, ki imajo sloves, da se v njih odvija veliko kaznivih dejanj in so zato nevarna. To so bili predeli v Štepanjskem naselju, Fužinah, Šiški, Mostah in v centru. Na terenu sem si ogledala posamezne soseske in ugotavljala katera je oblikovana na način, da najbolj nasprotuje načelom in smernicam za preprečevanje kriminala z oblikovanjem okolja.

Da pa bi diplomska naloga vseeno vključevala nekaj oprijemljivih podatkov, mi je mentor predlagal, da na izbranem območju obdelave izvedem krajšo anketo med stanovalci, ki bo pokazala, kako stanovalci doživljajo okolico svojih stanovanjskih blokov in kako se v njej počutijo.

8 ANALIZA IZBRANEGA OBMOČJA

8.1 OBMOČJE OBDELAVE

Slika 10: Lega soseske Na Jami v Ljubljani

Izbrano območje je manjša soseska v ulici Na Jami s šestimi stanovanjskimi bloki, ki imajo po 13 nadstopij s približno 1000 stanovalci. Nahaja se v mestni četrti Šiška v bližini centra mesta Ljubljane. Na severovzhodu meji na še nekaj stanovanjskih blokov in poslovne prostore s trgovinami in drugimi storitvami ob Celovški cesti, ta je zelo prometna štiri pasovna cesta. Na jugozahodu pa meji na še nekaj stanovanjskih blokov, ki pa imajo vhode orientirane na drugo stran, to je na Vodnikovo cesto ob kateri so pretežno enodružinske hiše, za katerimi se dviga Rožnik.

Teren v izbranem območju je pretežno raven, z izjemo manjše pečine v južnem delu, v neposredni bližini, le nekaj metrov vzhodno od soseske pa se dviga Rožnik z 420 m nadmorske višine.

V širšem okolju so vglavnem enodružinske hiše, nekaj stanovanjskih blokov in poslovnih stavb.

8.2 OPIS TRENUTNEGA STANJA / OPIS PROBLEMA

Prostor je neorganiziran, v njem ni jasne delitve prostora in omogoči oz. spodbuja le malo aktivnosti v njem. V soseski ni jasne delitve prostora in zato prevladuje občutek zmešnjave in nevarnosti, predvsem zaradi avtomobilov. Nikjer ni kotička, kjer bi lahko ubežal avtomobilom in se v miru vsedel ali pustil otroku, da se sam igra na igrišču. Klopi, otroška igrala in drugo urbano pohištvo je polomljeno, obrabljeno in zastarelo. Tako okolje ni privlačno, ampak prav nasprotno, odbija uporabnike. Splošen vtis, ki ga dobimo v soseski je kaos, nemir in prehodnost.

Slika 11: Pogled na cestna A

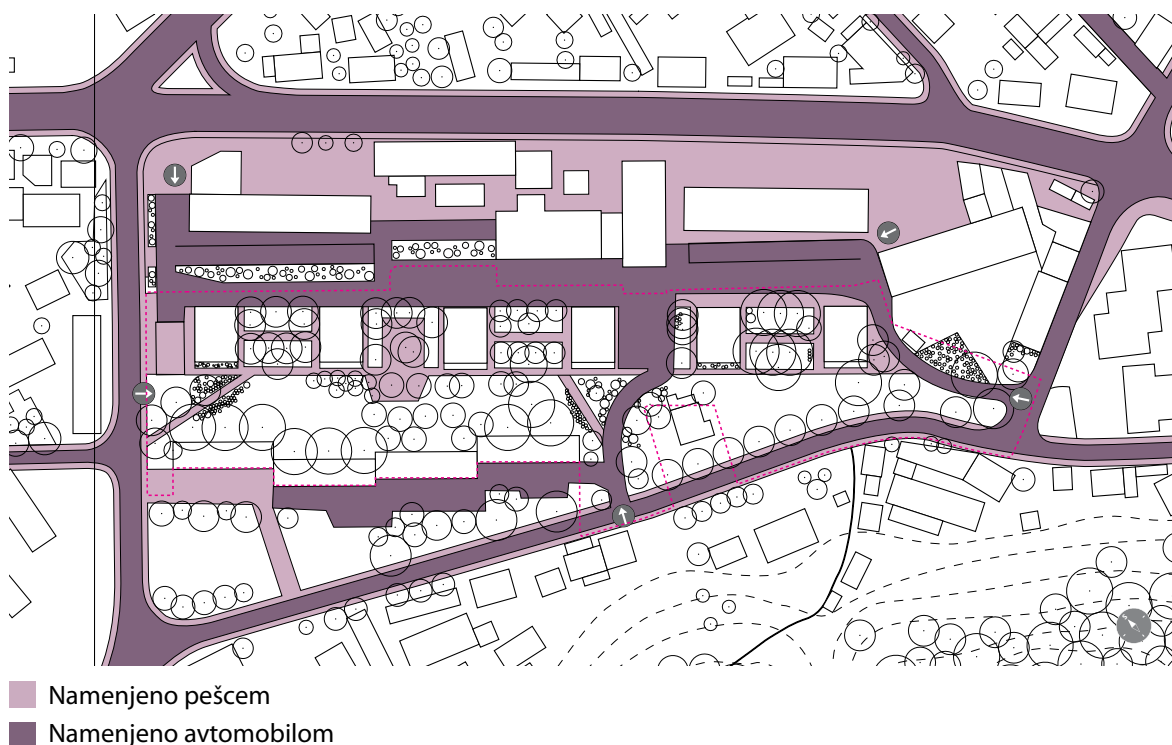

Slika 12: Pogled na cesto B

V soseki so večinoma stanovanjski bloki, nekaj je tudi zasebnih zemljišč in javnih objektov, kot je trgovina, katere vhod je v soseki. Zagotovljeni sta dve otroški igrišči in parkirišče za 100 avtomobilov. Cesta in peš pot pa zagotavljata prehodnost znotraj nje. Ob peš poti je le nekaj klopi. Program, ki ga ima soseska je zelo okrnjen, neraznolik, nudi malo izbire in omogoča zelo ozek spekter aktivnosti ter nagovori le nekaj interesnih skupin. S tem po eni strani prispeva k manjši uporabi okolja in je zato manj vitalno, po drugi strani pa spodbudi neprimerno rabo prostora, predvsem s strani interesnih skupin katarih potreb ni možno zadovoljiti s tem kar nudi soseska.

Slika 13: Urbano pohištvo, ki se ga več ne uporablja

Slika 14: Prikaz obstoječe cestne sheme

Kot že prej omenjeno se eno glavnih načel CPTED imenuje „nadzor dostopa“, po tem načelu naj bi vstop v sosesko bil omogočen le upravičenim uporabnikom (omejen dostop) in naj bi čim bolj zmanjšali število vhodov in izhodov v sosesko (reguliran dostop). Obstoječa cestna shema na izbranem območju je zelo nenadzorovana in nefunkcionalna ter predvsem neregulirana. Avtomobili imajo dostop v sosesko z dveh cest in dostopajo še iz treh dodatnih točk, preko peš poti ali parkirišča. Dostop v sosesko ni reguliran, kar pomeni, da je le ta omogočen vsem uporabnikom. S tem onemogoči, da bi se upravičeni uporabniki prostora (stanovalci) med sabo poznali in tako tudi prepoznali vsiljivce v soseski. Hkrati pa predstavlja lahko dostopno območje za potencialne storilce kaznivih dejanj. Peš poti so prekinjene s cestami, prehodov za pešce ni označen. Prostor je tako zelo nemiren, saj je povsem prehodno in zaparkirano območje.

Velik problem tega prostora so parkirišča za avtomobile. Nekaj jih je „organiziranih“, večina jih je „spontanih“, kjer koli je cesta dovolj široka ali odprt prostor dovolj velik parkirajo avtomobili, tudi na zelenici in peš poti. Tukaj je potrebno opozoriti na dejstvo, da se je v zadnjih nekaj letih število avtomobilov na družino močno povečalo in so se zato povečale tudi potrebe po parkiriščih ob stanovanjskih blokih. Večina parkirišč je prav tako kot drugi prostori zasajenih z visoko vegetacijo. Parkirišča so za veliko število avtomobilov in neorganizirana, prav tako so dostopna vsem uporabnikom, tako da popolnoma onemogočijo, da bi se lastniki avtomobilov na parkiriščih med sabo poznali in razvili kakršen koli občutek solastništva in teritorialnosti.

Slika 15: Zaparkiranost glavne ceste

Slika 16: Zaparkiranost sprehajalni poti

Slika 17: Parkiranje ob zeleni površini

Slika 18: Prikaz obstoječe vegetacije

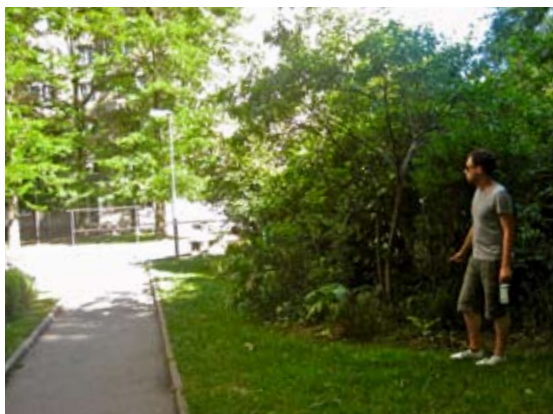
Na prikazu obstoječe vegetacije na izbranem območju lahko vidimo, da je zelo zasajeno z visokimi drevesi. Ta zastirajo pogled iz stanovanjskih blokov na celotno sosesko. Visoka drevesa so zasajena tudi ob peš poteh, na otroških igriščih in parkiriščih. Opisana gosta zasajenost območja z visoko vegetacijo onemogoči naravni nadzor, kot že prej opisano je to možnost stanovalcev, da opazujejo, „nadzirajo“ prostor, uporabnike prostora, zasebno in skupno lastnino (na primer avtomobil na parkirišču, klopi ob sprehajalni poti) ter tudi otroke na igrišču.

Slika 19: Zastrtost parkirišč z vegetacijo

Slika 20: Zastrtost peš poti z vegetacijo (pogled A)

Slika 21: Zastrtost peš poti z vegetacijo (pogled B)

Slika 22: Zastrtost peš poti z vegetacijo (pogled C)

Slika 23: Zastrtost zelenice z vegetacijo

Slika 24: Zastrtost otroškega igrišča z vegetacijo

Obstoječi otroški igrišči sta premajhni, glede na število stanovalcev v tej soseski. Kot že prej omenjeno, so v večini igrišča popolnoma zasajena z visokimi drevesi, kar onemogoči nadziranje tega prostora. Nahajajo se tik ob cesti ali parkirišču za avtomobile brez karkršne fizične ovire med njimi. Igrišče je slabo opremljeno z igrali, ki so v večini primerna le za najmlajše otroke, igrala so obrabljena in delno polomljena.

Slika 25: Otroško igrišče 1

Slika 26: Otroško igrišče 2

Še en problem, ki ga lahko opazimo so smetnjaki. Ti ponekod nimajo definiranega prostora in zastirajo pogled na otroško igrišče ter negativno vplivajo na videz soseske. Manjših košev za smeti pa skoraj ni.

Slika 27: Smetnjaki pred stanovanjskim blokom

Slika 28: Smetnjaki pri trgovini

Slika 29: Smetnjaki pred otroškim igriščem

Pomemben del soseske je tudi vhod v trgovino. Ta ni posebej izpostavljen ali označen in je slabo viden, ker je običajno povsem zaparkiran z avtomobili, ki otežijo vstop v trgovino. Zelo pomemben del pri preprečevanju kriminala pa je tudi, da so vhodi »čisti«, jasno vidni z vseh strani.

Slika 30: Zaparkiran vhod v trgovino

8.3 POVZETEK ANALIZE

Kot glavni problem te soseske lahko izpostavimo slabo strukturiranost prostora za trenutne potrebe stanovalcev, kar lahko privede do zmede in konflikt interesov. To vključuje ceste, parkirišča, peš pot in tudi vhode ter druge programske vsebine. Program v soseski zelo reven in zadostuje le majhnemu številu uporabnikov. Prav tako je zelo velik problem premočna prehonost in prevelika dostopnost območja, predvsem za avtomobile. Še eden od glavnih problemov je pregosto in neregulirano zasajena vegetacija, ki prostor močno zapre in zastira poglede. Tudi splošen videz soseske, ki je neprivlačen in nemiren, je eden od pomembnih dejavnikov, ki vpliva na njeno varnost.

9 ANKETA

9.1 GRADIVO

V prvem delu ankete so vključena demografska vprašanja o spolu, starosti, izobrazbi, zaposlitvi in koliko časa prebivalci že živijo na obravnavanem območju. Naslednjih 13 vprašanj so od zaprtega do odprtega tipa vprašanj ter vprašanja, kjer so svoje mnenje podajali z obkroževanjem ustrezne številke na ocenjevalni lestvici. Ta vprašanja so se nanašala predvsem na to, koliko se zadržujejo v okolici stanovanjskega bloka, kako zadovoljni so z njim in kako varno se počutijo. Prav tako so lahko podali svoje opazke in predloge za spremembe ter izkušnje z fizičnimi napadi in podobnim v svoji soseki. Zadnje vprašanje pa je bilo drugačnega tipa, saj so svoje mnenje podajali v grafični obliki. Z njim so pokazali, kje se v svoji soseki počutijo varno oz. kje se ne počutijo varno podnevi in nato še za ponoči. Celotna anketa je razvidna v Prilogi A.

9.2 POSTOPEK

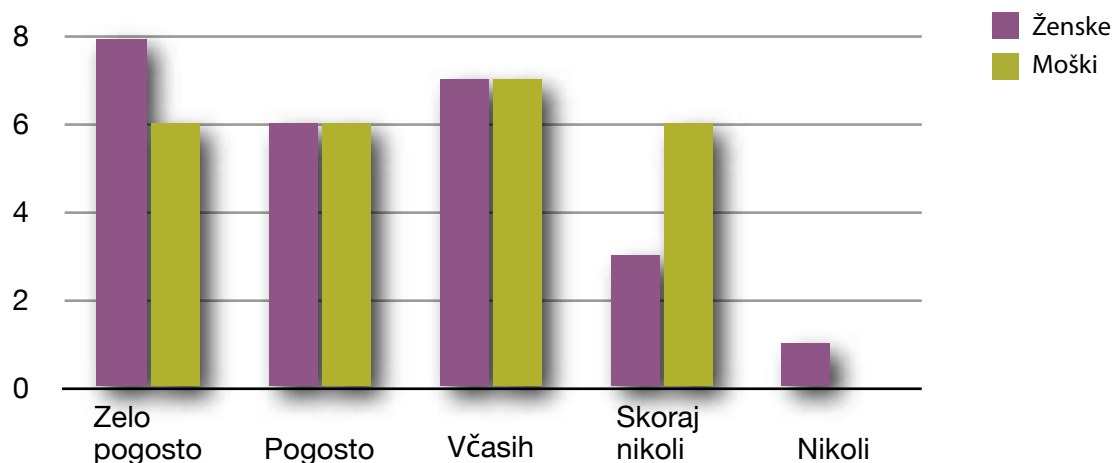
Raziskavo sem izvedla osebno v mesecu juniju 2011. Anketiranje udeležencev je potekalo na obravnavanem območju. Anketo so reševali samostojno, razen starejši ljudje, ki so potrebovali dodatno pomoč. Reševanje vprašalnika je v povprečju trajalo 15 minut. Rezultate sem nato podala v pisni obliki, jih analizirala in predstavila z grafičnimi prikazi.

9.3 REZULTATI

9.3.1 Udeleženci

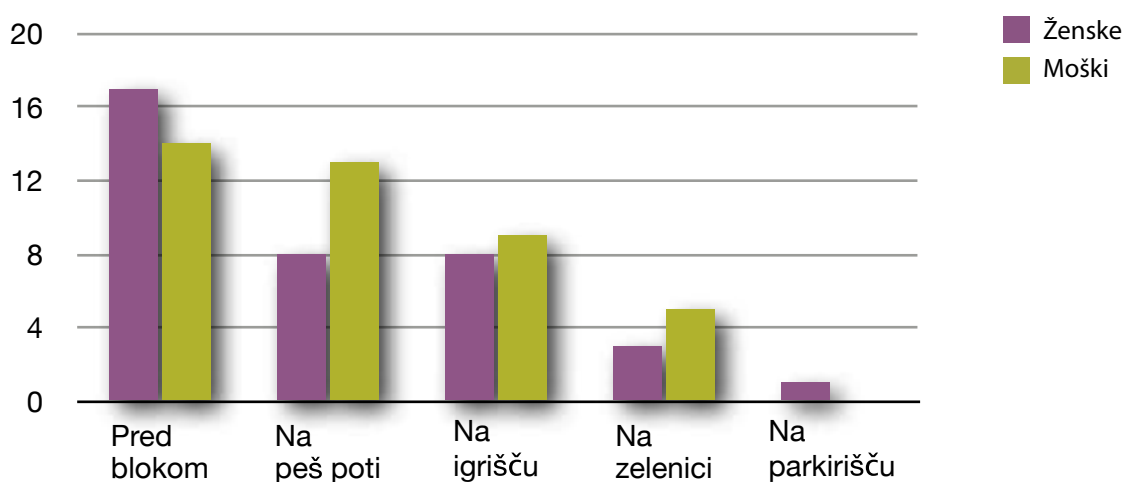
V raziskavo sem vključila naključen vzorec ljudi, ki živijo znotraj območja obdelave. Anketiranih je bilo 50 stanovalcev, polovica moških in polovica žensk. Ti so bili različnih starosti od 10 do 86. Povprečna starost anketiranih je 44 let. Razlikovali so se tudi po izobrazbi in zaposlitvi. Največ jih je bilo z zaključeno univezitetno izobrazbo (30 %) in 4-letno srednjo šolo (24 %) ter končano poklicno srednjo šolo (20 %), to so predvsem starejša generacija, stari nad 40 let. Pri zaposlitvi so prevladovali zaposleni, to je 34 %. Ena četrтина anketirancev so bili dijaki ali študenti, druga četrтина pa upokoјenci. Ostalo so ali samozaposleni v lastnem podjetju ali brezposelni. Več kot polovica anketirancev živi v teh stanovanjskih blokih že 10 let ali več, nekateri celo življenje (povprečna doba je 20 let).

9.3.2 Odgovori

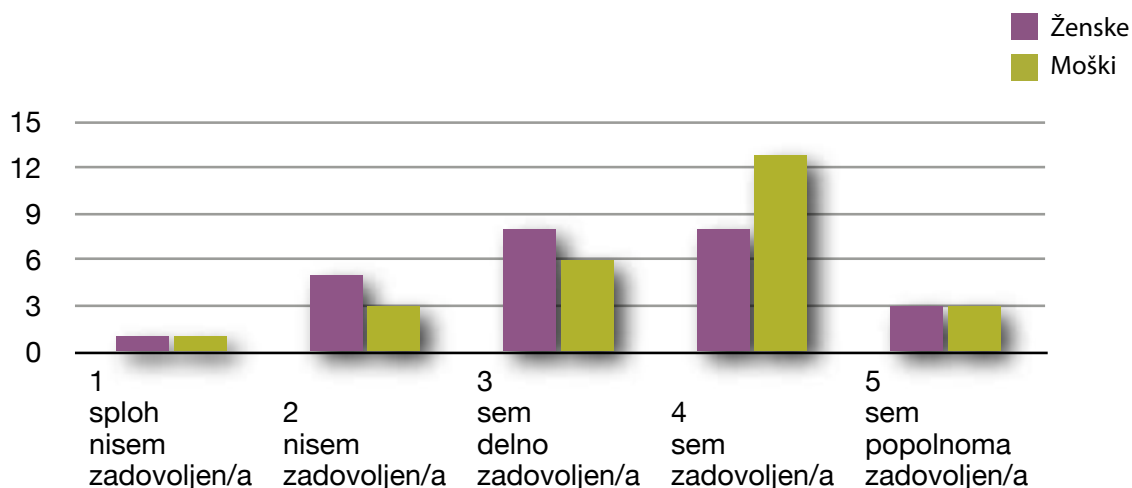
Slika 31: Kako pogosto se zadržujete v okolici svojega stanovanjskega bloka?

Na prvo vprašanje drugega dela ankete, to je bilo kako pogosto se zadržujete v okolici svojega stanovanjskega bloka, so stanovalci izrazili presenetljivo pogostost zadrževanja v tej okolici. Več kot polovica jih zunanji prostor uporablja pogosto ali celo zelo pogosto in to niso bili le starejši, ampak skoraj v enakem odstotku tudi mladi. 28 % ljudi je ocenilo pogosto, 18 % pa skoraj nikoli, le eden nikoli.

Slika 32: Kje se največ zadržujejo?

Pri naslednjem vprašanju me je zanimalo, kje se stanovalci največ zadržujejo. Tukaj je bilo možnih več odgovorov. Več kot 60 % se jih zadržuje neposredno pred blokom. 52 % na peš poti, teh je več starejši. Na igrišču nekoliko manj, to je 34 %, od teh je največ mladih. Še manj ljudi pa se zadržuje na zelenici, 16 %. Na parkirišču le ena oseba.

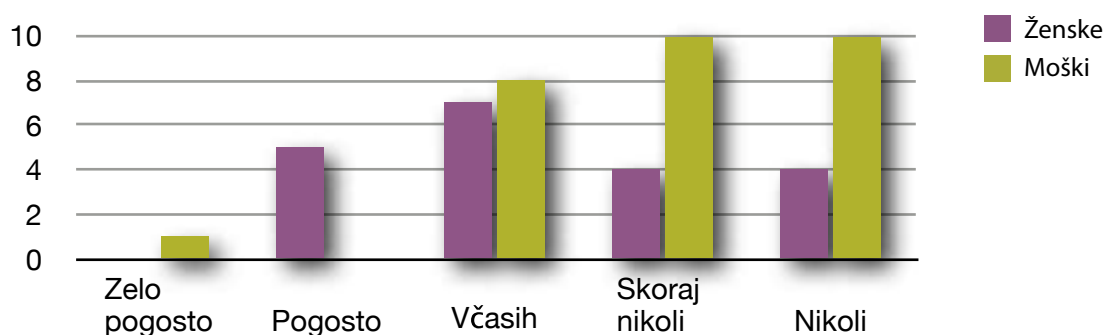
Slika 33: Ali ste zadovoljni s tem, kar vam nudi prostor okrog vašega stanovanjskega bloka (poti, klopi, igrala, zelenica, drevesa, ...)?

Svoje zadovoljstvo s tem, kar jim nudi prostor okrog stanovanjskega bloka, je 21 stanovalcev ocenilo z oceno 4. Le 6 anketirancev je s tem prostorom zelo zadovoljnih in so ga ocenili z oceno 5. 14 jih je srednje zadovoljnih, 8 manj zadovoljnih in 2 sploh nista zadovoljna z ureditvijo soseske. Opazna je razlika med starejšo in mlajšo generacijo; starši ljudje so s prostorom bolj zadovoljni kot mladi.

Menim, da je do opisanega izida prišlo predvsem zato, ker se po svoji naravi navadimo na svoje okolje. Tudi stanovalci tega območja so se na svoje okolje navadili, saj živijo tukaj že zelo dolgo ali celo vse življenje, in ko se na nekaj navadiš, te stvari ne motijo več, pravzaprav jih sploh ne opaziš, zato so z okolico zadovoljni. To velja predvsem za starejše. Pri mlajši pa imam občutek, da veliko časa preživijo v šoli in obšolskih dejavnostih ali v službi in s svojimi otroki, zato nimajo veliko časa se zadrževati zunaj. Tem skromnim potrebam, ki jih imajo za ta prostor, jim ta zadostuje in mu ne posvečajo kaj veliko pozornosti ter so zato zadovoljni z njim.

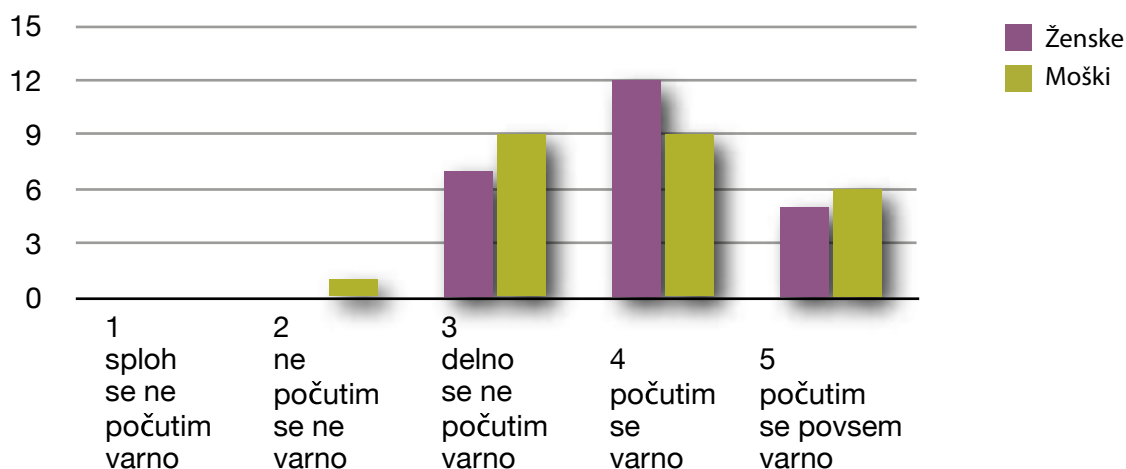
V nadaljevanju so dobili priložnost izraziti svoja opažanja, kaj jih moti in kaj pogrešajo v svoji soseski. Največ stanovalcev je omenilo klopi, da so nenegovane, polomljene, umazane, brez naslonjal in da jih je premalo. Drugi problem, ki ga je veliko stanovalcev postavilo, je neorganiziran promet ob blokkih tudi tik ob otroških igriščih in parkirišče, ki je popolnoma nestrukturirano in ima premalo parkirnih mest. Veliko stanovalcev je omenilo tudi, da jih moti hrup s Celovške ceste. Velik problem, ki ga je opazilo več uporabnikov so

tudi otroška igrišča, ta so zanemarjena, pomanjkljivo opremljena, igrala so polomljena in nevarna pa še premalo jih je. Naslednja stvar, ki jo pogrešajo, je več stojal za kolesa, kolesarnice in kolesarske steze, ki jih trenutno sploh ni. Nekaj stanovalcev je tudi izrazilo željo po bolj urejeni in negovani okolici. Več ljudi je opazilo, da je premalo košev za smeti in zato tudi veliko smeti po tleh. Nato so še bile omenjene naslednje opazke: bolj urejene poti, več zelenja, previsoka dravesa, ki zakrivajo pogled iz stanovanja, hrup mladih, izpušni plini prometne glavne ceste, spuščeni psi in njihovi iztrebki, pomanjkljiva razsvetljava, poti omogočajo hitro zbežanje in skrivanje, želja po barih ali lokalih in podobno (socialne storitve), vodne površine, igrišče za igro z žogo in lastno dvorišče.

Slika 34: Kako pogosto se zadržujete v okolici svojega bloka, ko je zunaj že tema?

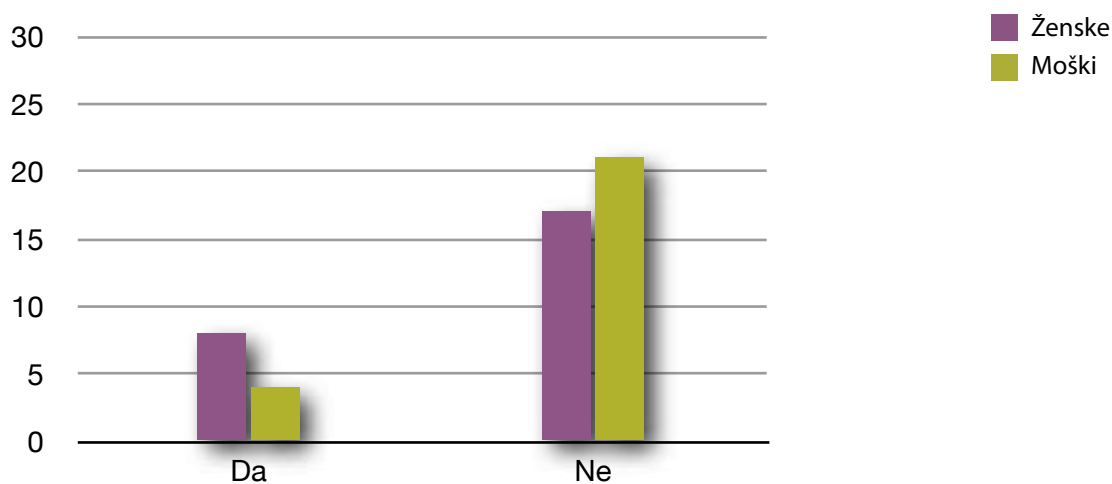
Naslednje vprašanje se je nanašalo na to, ali se stanovalci zadržujejo zunaj v okolici svojega stanovanjskega bloka ko je zunaj že tema. Več kot polovica se jih takrat nikoli ali skoraj nikoli ne zadržuje več zunaj. Opazna je razlika med generacijami; več je starejših, ki se ponoči ne gibljejo zunaj. 32 % jih je odgovorilo, da se včasih, le 10 % pogosto in le 2 % zelo pogosto.

Slika 35: Ali se v svoji soseski počutite varno?

Naprej so anketiranci ocenjevali, kako varno se počutijo v svoji soseski. Zopet so bile ocene od 1 do 5 (5 - zelo varno se počutijo). Z 1, sploh se ne počutim varno, ni nihče ocenil svojega občutenja, z 2 le ena oseba. Največ jih je obkrožilo 3, 16 anketirancev ali 4, 21 anketirancev. 11 Anketirancev pa se v soseski počutijo zelo varno, 5.

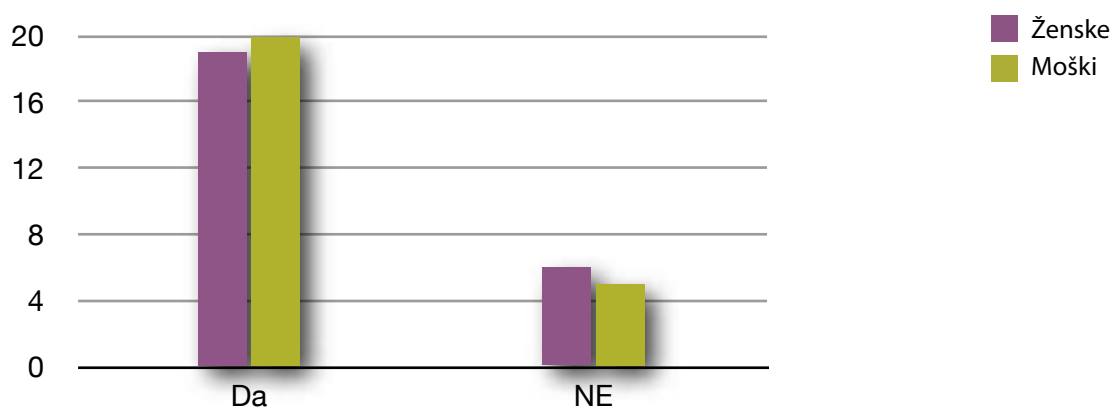
V nadaljevanju so svojo oceno morali utemeljiti, v kolikor se ne počutijo povsem varno v svoji soseski. Pojasnila so se nanašala na tatvine v soseski, grožnje, napade na lastnino in ljudi, rope, pretepe, poškodovanje in krajo avtomobilov, predhodne izkušnje, zbiranje brezdomcev in narokomanov v okolici ter drugih vprašljivih ljudi, spuščene pse in kače v neki podrtiji na obravnavanem območju.

Slika 36: Ali ste že kdaj v svoji soseski opazili fizični napad (rop, poškodovanje lastnine, nasilje, napad na osebo, ipd.)?

Sicer pa je na vprašanje, če so že sami kdaj opazili fizični napad ali kaj podobnega 76 % ljudi odgovorilo z ne, le 12 (to je 24 %) anketirancev pa z da. Tisti, ki so odgovorili z da, so to doživeli 1-krat do 3-krat v zadnjih petih letih.

Po mojem mnenju je do takega izida pri tem vprašanju prišlo tudi zato, ker imajo ljudje občutek, da če priznajo, da so sami že opazili ali tudi doživeli (podoben izid je pri tem vprašanju v nadaljevanju) fizični napad na ljudi, lastnino ali kaj podobnega, da s tem že "izdajo" tudi storilca. Strah pred storilcem, možnostjo, da ta izve, da so ga "izdali" in strah pred "posledicami" jih pripelje do hitrega odgovora, ne nikoli nisem nič podobnega videl/a ali doživel/a.

Slika 37: Ali ste že kdaj v svoji soseski slišali za fizični napad na osebo (rop, poškodovanje lastnine, nasilje, napad na osebo, ipd.)?

Na vprašanje, ali so že kdaj slišali za fizični napad na osebo ali podobno, pa je 78 % odgovorilo pritrdilno in to kar 1-krat do 10-krat v zadnjih petih letih. Več je bilo starejši, ki so že slišali za incidentete take narave.

Naslednje vprašanje se je nanašalo na osebne izkušnje s takimi dogodki. Kar 84 % anketirancev je spet odgovorilo z ne, le 7 jih je odgovorilo pritrdilno, ti so bili v glavnem moški. V zanjih petih letih je do takega dogodka v njihovih družinah prišlo 1-krat do največ 2-krat.

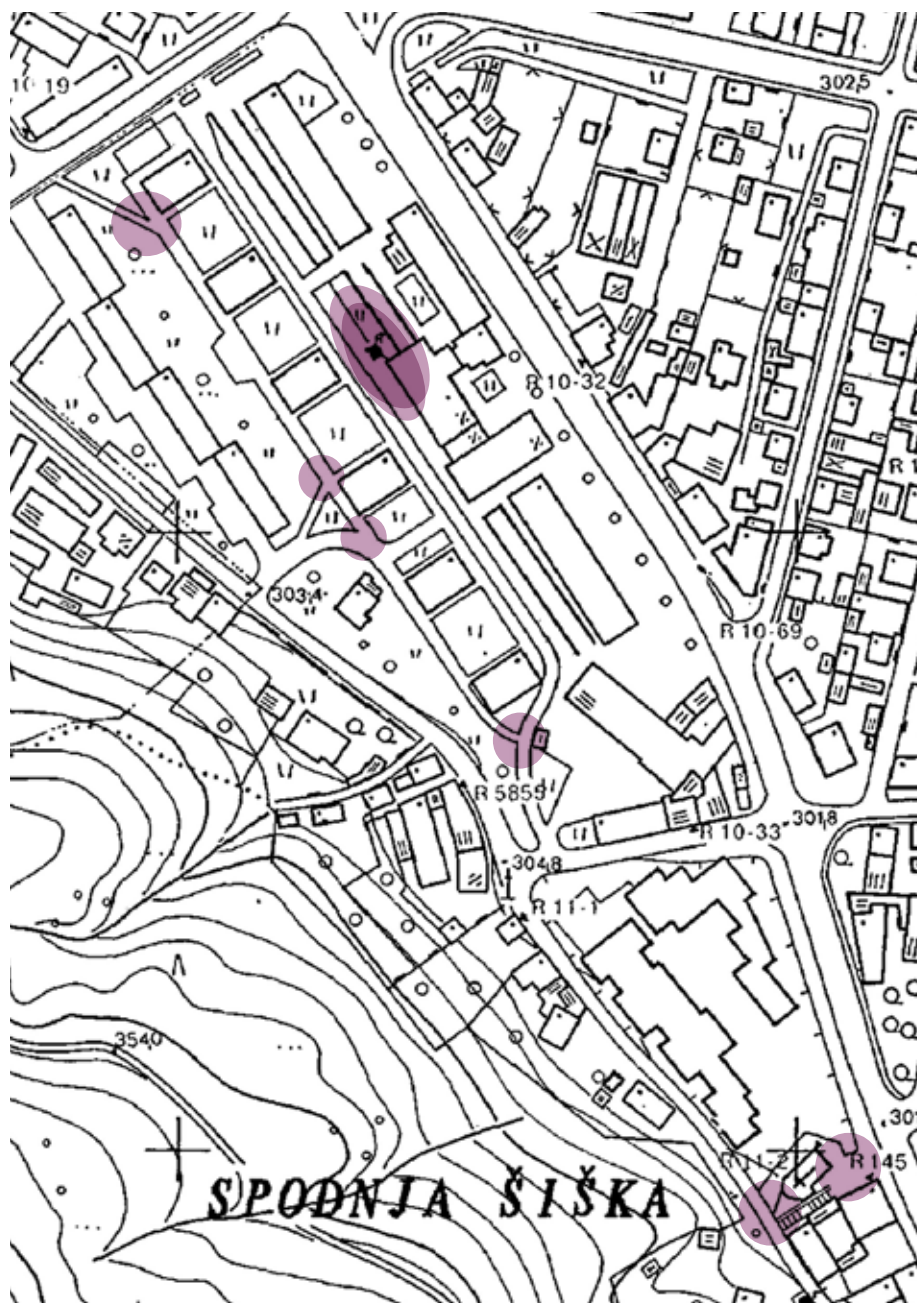
Pri zadnjem vprašanju so stanovalci na tlorisu svoje soseske označili, kje se počutijo varni in kje se ne ter enako za ponoči. Veliko jih je pustilo polje prazno, ali so rekli, da ne vedo, kaj naj označijo, ali da se vsepovsod počutijo varno in tudi da se ponoči nikjer ne počutijo varno. Njihove odgovore sem prenesla na eno karto, kjer sem označila območja, ki so jih izpostavili stanovalci. S prekrivanjem le teh sem ugotovila kje se največ stanovalcev počuti varno in nevarno podnevi ter ponoči.

Območja kje se počutijo najbolj varno podnevi. Iz prikaza lahko razberemo, da se ljudje čez dan najbolj varno počutijo v neposredni bližini stanovanjskih blokov in poslovnih objektov.

Slika 38: Zemljevid območij kje se počutijo najbolj varno podnevi

Območja kje se počutijo najbolj nevarno podnevi. Čez dan se večina ljudi ne počuti ogroženih v tem območju. Nekaj ljudi pa je označilo posamezne točke, kjer se ne počutijo povsem varni tudi podnevi.

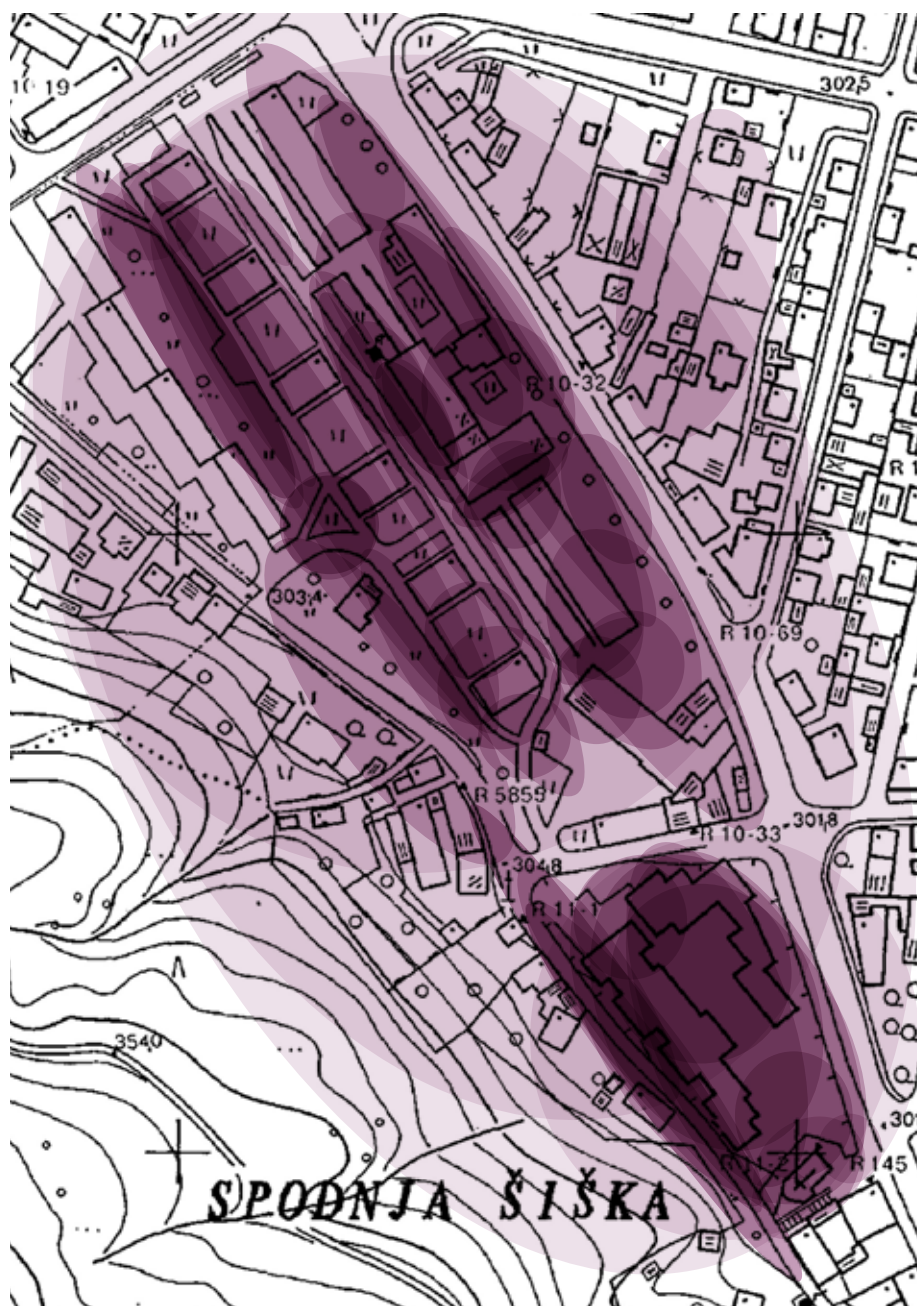
Slika 39: Zemeljevid območij kje se počutijo najbolj nevarno podnevi

Območja kje se počutijo najbolj varno ponoči. Spet lahko iz prikaza razberemo, da se ljudje tudi ponoči najbolj varno počutijo okrog stanovanjskih blokov in poslovnih stavb, največ se jih počuti varno prav na peš poteh ob stanovanjskih blokih.

Slika 40: Zemljevid območij kje se počutijo najbolj varno ponoči

Območja kje se počutijo najbolj nevarno ponoči. Največ ljudi je naredilo oznako na zemljevidu za območja, kjer se počutijo ogroženi ponoči. Kot lahko vidimo, je veliko ljudi označilo območje ob ali na zelenici ob peš poti. Drugo izpostavljeno območje so predeli med poslovnimi objekti, ki so ponoči zaprti in prazni. Tretje izpostavljeno območje pa je ob stari cerkvi, stanovanjski bloki ter poslovni prostori ob njej in peš pot na hrib.

Slika 41: Zemljevid območij kje se počutijo najbolj nevarno ponoči

10 PREDLOG PREUREDITVE ODPRTEGA PROSTORA SOSESKE NA JAMI

10.1 KONCEPT UREDITVE

Z vsemi ukrepi si prizadevam oblikovati sosesko, ki bo imela splošno bolj urejen, lep in prijeten videz, ki si ga bodo stanovalci želeli uporabljati, predvsem pa, da bo varna, kolikor lahko vplivamo na to z oblikovanjem okolja. Zato sem že pri oblikovanju koncepta izhajala iz reševanja problemov v soseski, katera omogočajo oz. jo naredijo bolj privlačno za kazniva dejanja. Pri tem sem se ravnala po načelih za preprečevanje kriminala z oblikovanjem okolja, ki sem jih opisala v prvem delu diplomske naloge. Hkrati pa sem k projektu pristopala na način, ki ga narekuje stroka krajinske arhitekture, kar je seveda privedlo do nekaj konfliktov. Te sem poskušala reševati na tak način, da se čim bolj približam zahtevam za varno in lepo ter kakovostno mestno krajino.

Zelo pomembna je jasna delitev prostora s fizičnimi in simboličnimi mejami, ki bodo natančno opredelile, kateri prostor je namenjen kateri dejavnosti in komu. V prostoru lahko ustvarimo različne nivoje zasebnosti, kar prebivalcem približa okolico njihovih stanovanjskih blokov, jim da občutek solastništva iz katerega lahko izhaja teritorialnost od njega. To vključuje ceste, parkirišča, peš pot, vhode in druge programske vsebine. Pomembno je zmanjšati prehodnost in dostopnost soseske predvsem za avtomobile, kar lahko dosežemo z zmanjšanjem števila vhodov in izhodov in dodatnimi omejitvami. Prostori za parkiranje avtomobilov morajo biti jasno definirani in tam kjer avtomobile ne želimo jim mora dostop biti onemogočiti s fizičnimi ovirami. Tudi vhodi morajo biti jasno vidni in bolj odprti, da je omogočen naravni nadzor. Program potrebuje dopolnitev in popestritev, ki bo omogočila več različnih aktivnosti več različnim interesnim skupinam. Vegetacijo je potrebno močno skržiti in jo umeščati tako, da ne bo zapirala pogleda, ki so pomembni za naravni nadzor nad ranljivimi območji.

Rešitev predloga preureditve te soseske, ki bo sledil v tej diplomski nalogi je le ena od številnih različnih možnosti. Tudi ima le omjen vpliv na zmanjšanje kriminala, kot sem že prej omenila.

10.2 PROGRAMSKA ZASNOVA SOSESKE (PROJEKTNI PROGRAM)

V soseki živijo ljudje različnih starosti, z različnim socialnim statusom in podobno, zato se oblikujejo različne interesne skupine. Da bi prostor lahko in bi si tudi želelo uporabljati čim več stanovalcev (večja vitalnost prispeva k bolj varnemu okolju) sem si prizadevala omogočiti čim več različnih dejavnosti, kolikor prostor to dovoljuje. Prav tako sem se pri oblikovanju projektnega programa ozirala na želje in opazke stanovalcev, ki so jih izrazili v anketi izvedeni na izbranem območju.

Projektni program vključuje:

- parkovno ureditev,
- sprehajalna pot s klopmi,
- piknik prostori,
- gostinski objekt,
- otroško igrišče z različnimi igrali za različne starostne skupine otrok,
- igrišča za različne športne aktivnosti: igrišče za nogomet, balinanje, košarko, namizni tenis, igranje šaha na prostem,
- parkirišča,
- stojala za kolesa,
- podzemne zbiralnike smeti,
- koše za smeti in
- ulično razsvetljavo.

10.3 CONING PREUREDTVE IZBRANEGA OBMOČJA

Slika 42: Coning preureditve izbranega območja

1 Otroška igrišča	6 Športno rekreacijsko igrišče	11 Parkirišča
2 Šah na prostem	7 Reprezentančna vhodna ploščad	12 Poti
3 Igrišče za balinanje	8 Prehodno območje	
4 Piknik prostor	9 Prostor pred in ob trgovini	
5 Igrišče za namizni tenis	10 Zelene površine	

Kot že prej omenjeno je ključna za varno sosesko jasna struktura prostora z dobro definiranimi mejmi, da ne pride do konfliktov med interesnimi skupinami. Zato je zelo pomembna razporeditev in organizacija programa v soseski in prehodnost znotraj nje. Najbolj jasno strukturo bo prostoru dala enosmerna krožna cesta, ob kateri sem umestila večja in manjša parkirišča glede na fizične danosti v prostoru.

Prostori med stanovanjskimi bloki so najbolj zasebni deli soseske, skupaj jih je pet. Trije so pred vhodi v stanovnijske bloke, dva pa sta na strani blokov, kjer ni vhodov. Pred vhodi v stanovanjski blok sem pustila prostor za vhodno, reprezentančno ploščad. V teh prostorih kjer so vhodi se giblje največ ljudi, zato so tudi najbolj varni in primerni za otroška igrišča, kjer bodo otroci na očem čim večjemu številu uporabnikov. S tem povečamo tveganje za potencialnega storilca kaznivega dejanja in ga odvrnemo. Prostori kjer ni vhodov so bolj zasebni in mirni, zato so primerni za druge dejavnosti na prostem, kot so balinanje, šah na prostem ob parkovni ureditvi in namizni tenis ob parku s prostori za piknik. Še posebej za te prostore je pomembno zagotoviti čim več naravnega nadzora, zato sem na vsaki strani umestila prehodni pas, ki omogoča prehajanje za pešce in kolesarje, s tem zagotovimo večjo prehodnost, več uporabnikov in s tem tudi več potencialnih opazovalcev.

Osrednji odprt prostor bo ostal glavna, največja parkovna ureditev te soseske s sprehajalnimi potmi in klopmi ter manjšim gostinskim objektom s teraso, ki ima pogled na osrednjo, največje otroško igrišče (še dodatno poveča naravni nadzor nad otroškim igriščem) in na parkovno ureditev (nudi pogled na zelene površine). Park je s cesto razdeljen na dva dela, kar oblikovalsko gledano ni najbolj estetsko, z varnostnega pogleda pa je dobro, da skozi park poteka cesta, ki zagotavlja dodatni naravni nadzor in s tem prispeva k bolj varnemu okolju.

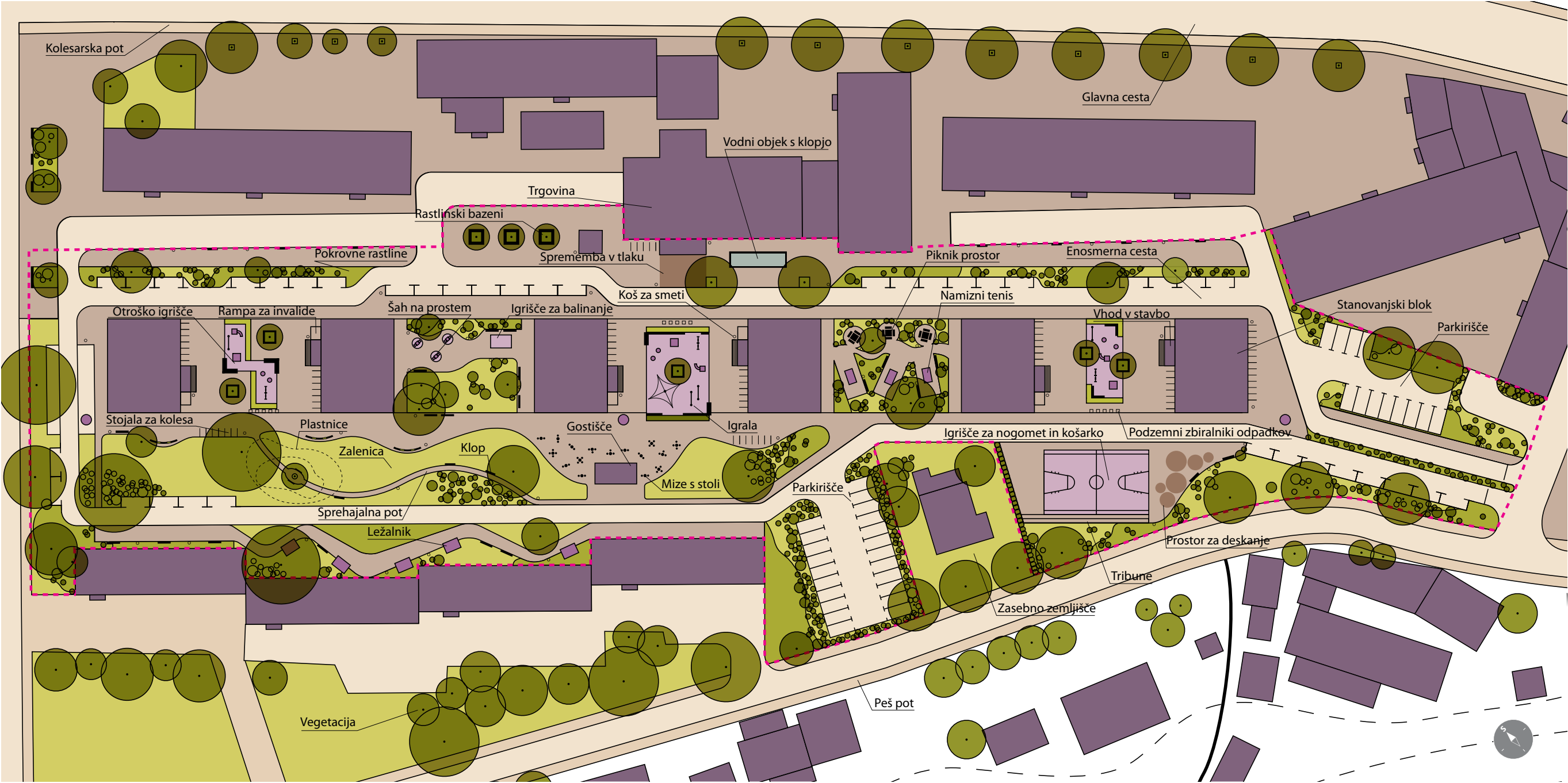
V najbolj južni del soseske sem umestila še eno parkovno ureditev s športno rekreacijskim igriščem in manjšimi tribunami ter majhnim prostorom za rolkanje. Ta lokacija je za to vrstne aktivnosti in za mlajše interesne skupine najbolj primerna, ker je bolj odmaknjena od stanovanjskih blokov in je s tem manj moteče za ostale stanovalce, ke pa še vedno sestavni del soseske.

Prostor pred in ob trgovini je bolj javen in zato mora biti tudi bolj reprezentančen, v njem so druge potrebe kot pa ob stanovanjskih bloki, namenjen mu je večji vstopni prostor z javnim prostorom za druženje.

10.4 PREUREDITEV IZBRANEGA OBMOČJA

10.4.1 Tloris preureditve izbranega območja

Merilo: 1:500 (pomanjšano)

Slika 34: Tloris preureditve izbranega območja

10.4.2 Shema poti

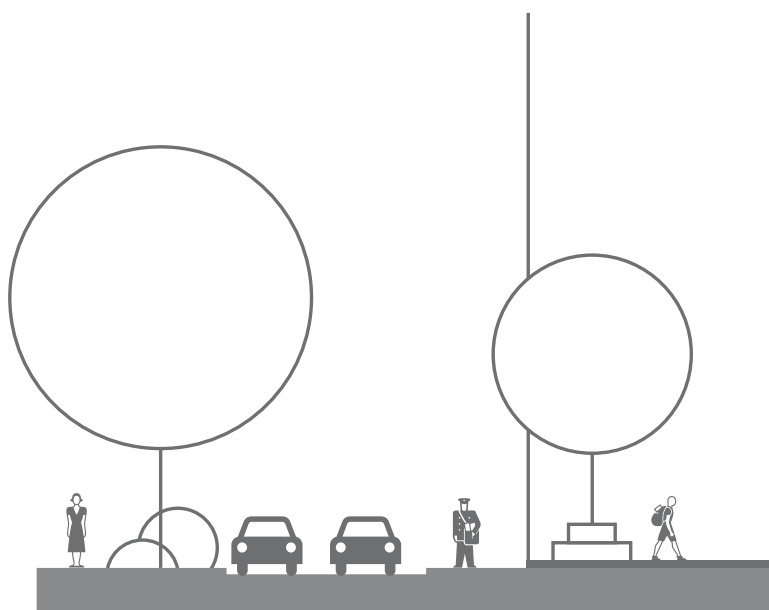
Kot sem že prej omenila, sem skozi celotno sosesko speljala enosmerno krožno cesto. Ta zagotavlja, da se avtomobili vozijo enako pogosto v vseh delih soeske in s tem se izognemo "ostankom v prostoru", ki bi bili manj uporabljeni in bi predstavljali bolj privlačen prostor za kazniva dejanja. Cesta se nekajkrat tudi zalomi, da členi monotonost mestne krajine in prostoru doda pestrost, ter upočasni promet na njej. Nadzorovan dostop je tudi pomemben del pri zmanjšanju kriminala, saj s tem kot že v prejšnjem delu omenjeno povečamo znano tveganje in napor storilcu karnivega dejanja. To sem pri oblikovanju upoštevala in načrtovala le eno vstopno in eno izstopno pot. Vstop za avtomobile v sosesko pa bi bil omogočen le stanovalcem, ki živijo v tej sozeski, vsem drugim potencialnim uporabnikom prostora bi bil vstop z avtomobilom preprečen z zaporo pred vhodom in izhodom. Tako bi ta cesta bila manj javna, saj je namenjena stanovalcem sozeske, ki bi do nje lahko razvili občutek solastništva in tudi soodgovornosti (teritorialnost). Vhod in izhod za avtomobile je močno zaraščen ampak le z nisko vegetacijo, da je še vedno omogočen nadzor nad dostopom. Smernice za preprečevanje kriminala z oblikovanjem okolja vključujejo tudi načela za oblikovanje sistema poti in predlaga, da poti za avtomobile, pešce in kolesarje naj potekajo vzporedno. V idejni zasnovi peš pot, ki je dovolj šitoka, da zagotavlja možnost prehoda za pešce in tudi kolesarje ves čas poteka ob cesti (večino časa poteka tik ob cesti, ponekod pa le nekaj metrov stran). Tam, kjer pa to ni možno (med stanovanjskimi bloki) pa so poti kratke, široke in dobro pregledne, brez vizualnih ovir, ki bi preprečile naravni nadzor. Peš pot sem želela oblikovati čim bolj prostorno, da omogoča neoviran prehod za veliko število ljudi, pešce in kolesarje. Ponekod se pot dodatno razširi za druge aktivnosti in dodatni program na njej, kot so na primer klopi. S tem, da omogočimo večjo prehodnost območja zagotovimo večjo vitalnost, da se v njem giblje večja gostota ljudi in s tem zmanjšamo tveganje za razvoj kriminala.

Bočna parkirišča ob cesti so v manjših skoplih, tako da se lahko lastniki parkirišč med sabo poznajo. Poleg teh sta še dve nekoliko večji parkirišči, ki pa še vedno zagotavljata parkiranje le preglednemu številu avtomobilov. Tudi parkirišča so močno zasajena, ampak spet le z nizko vegetacijo z nekaj nemotečimi izjemami, to so visoka drevesa.

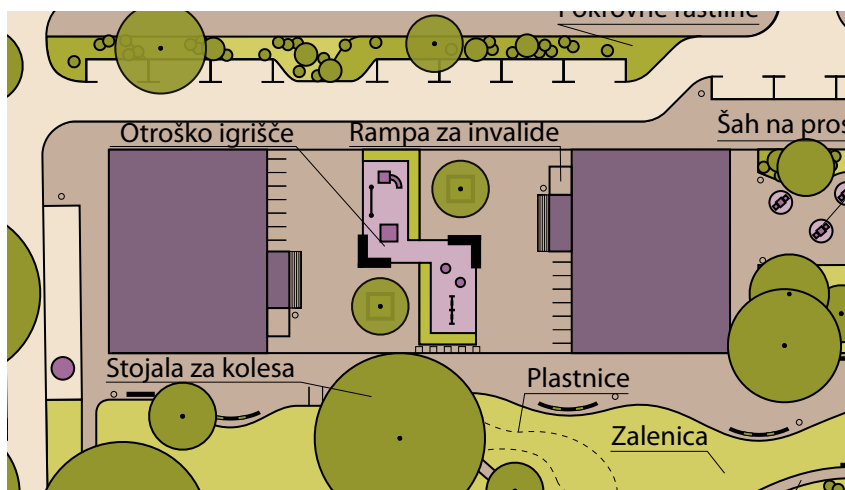
Med parkirišči in peš potjo se razteza ozek zeleni pas, ki popestri enoličnost betonske ceste, parkirišč in peš poti. Ta je raznoliko zasajen z vegetacijo pri kateri ni ponavljajočih se vzorcev. Višina vegetacije pa je vedno prilagojena primarni potrebi (v sklopu tematike, ki jo obravnava ta naloga), to je da oblikujem varen prostor s tem, da je zagotovljen čim večji naravni nadzor.

10.4.3 Odprti/nepozidani prostori med stolpnicami

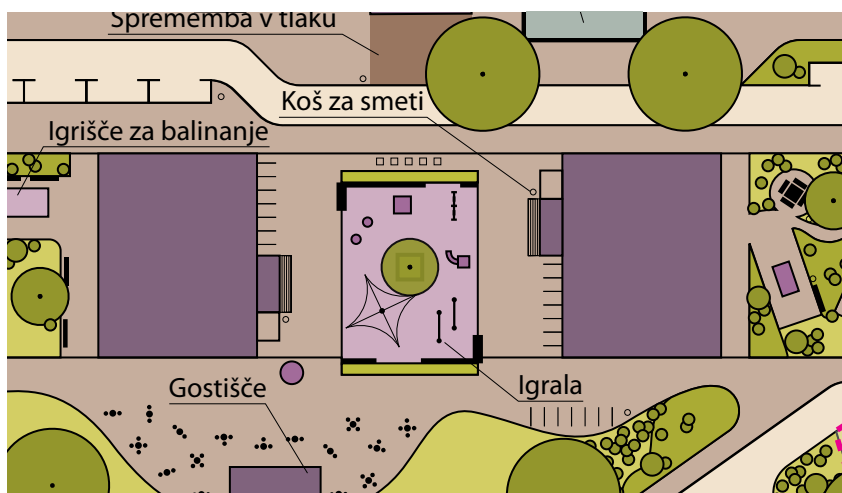
Odprti prostori med stolpnicami so od glavne peš poti ločeni z nizko stopnico, kateri ni namen, da bi premagala višinsko razliko ampak zgolj služi kot simbolična meja, ki označuje razčlenitev prostora med bolj javno peš potjo in bolj zasebnim "dvoriščem". (S stopom na stopnico uporabnik zazna, da prehaja v drugo območje, to je bolj zaseben prostor namenjen stanovalcem stolpnic..) S tako jasno členitvijo prostora, ki jo zaznajo vsi uporabniki prostora dosežemo okrepitev teritorialnost stanovalcev do tega prostora, ki je spet namenjen njim in njihovim potreba, hkrati pa druge uporabnike seznanimo s tem, da so vstopili v prostor, ki je pod vplivom in nadzorom določene skupine ljudi.

Slika 44: Stopnica do medprostorov

Slika 45: Medprostor z otroškim igriščem 1

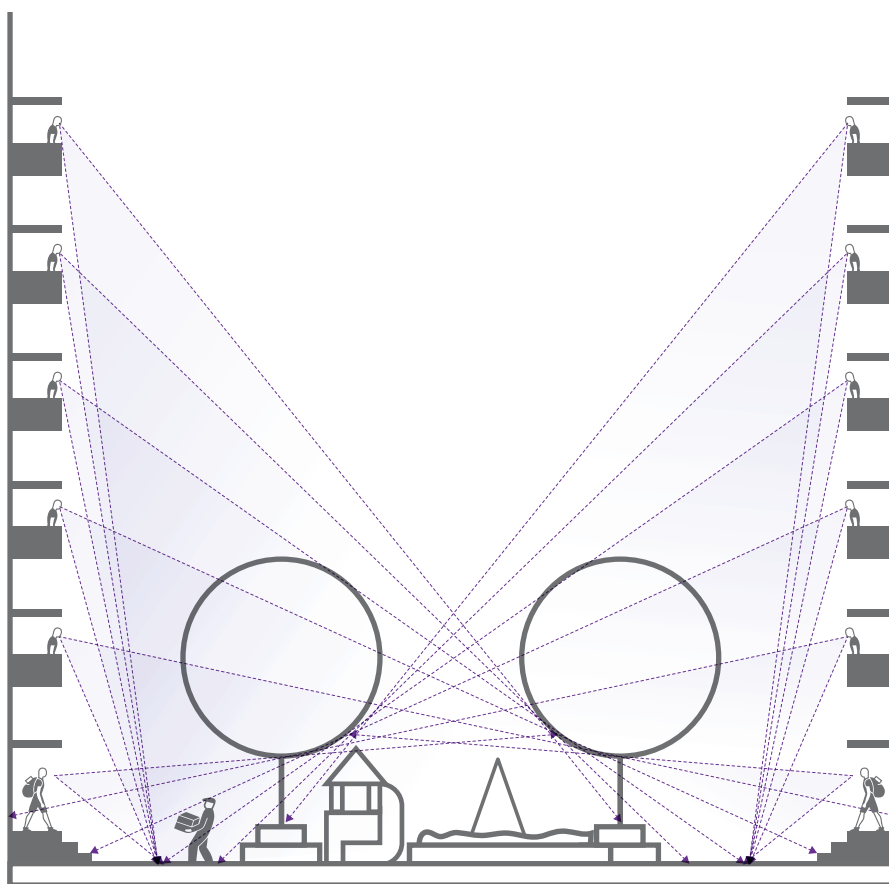

Slika 46: Medprostor z otroškim igriščem 2

Slika 47 : Medprostor z otroškim igriščem 3

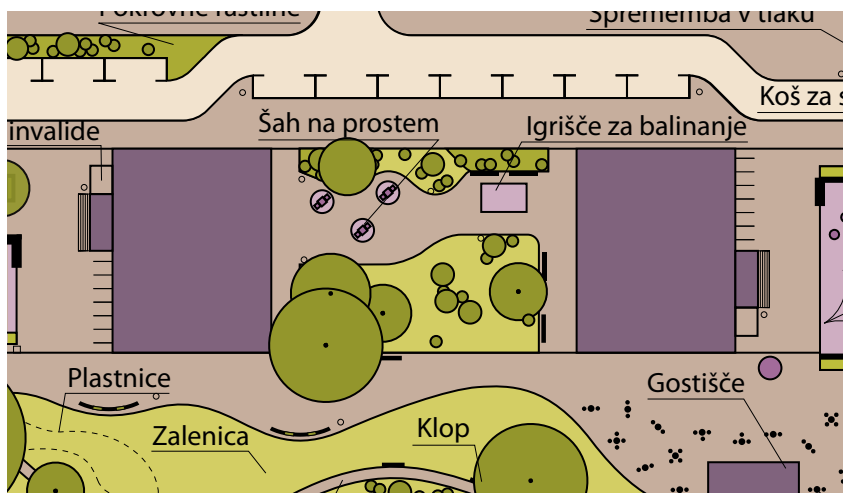
Trije medprostori, kjer so vhodi v stanovanjske bloke imajo kot že prej omenjeno večjo reprezentančno ploščad. Ta ni zasajena z gosto vegetacijo in na njej je le najnujnejši program za brezhibno funkcioniranje tega prostora, ta vključuje stopnice do vhodov, rampe za vozičke, stojala za kolesa, klopi in nekaj rastlinskih bazenov z vegetacije. S tako odprto zasnovo te ploščadi, kjer ni ničesar kar bi zastiralo pogled na vhode sem zagotovila naravni nadzor tako iz peš poti kot tudi iz stolpnice. V osrednjih delih teh ploščadi so otroška igrišča. Ta sem oblikovala v istem slogu, ampak vseeno vsakega na individualen način, saj z večjo raznolikostjo prostora dosežemo bolj estetski videz soseske, ki bo bolj privlačna ter bolj prepoznavna in ga bodo ljudje zato želeli uporabljati, tako bo ta hkrati tudi bolj varen. Otroška igrišča imajo drugačen tlak kot ploščad ploščad okrog njih, kar je ponovno simbolična meja, ki označuje delitev prostora, prehod v drugo območje, ki je namenjeno drugi dejavnosti in določeni interesni skupini. Znotraj njih so igrala za različne starostne skupine. Od glavnih peš poti jih ločuje korito, ki služi kot fizična ovira med pretežno javnim in bolj zasebnim delom, hkrati pa služi za varnost otrok s tem, da jim onemogoči prehod na glavno peš pot in tudi cesto. V teh koritih je nizka vegetacija, ki ne zastira pogleda na otroško igrišče, z izjemo nekaj dreves, ki so umeščena tako, da pogled zastirajo čim manj, a kljub temu zagotavljajo senco za igro otrok ter tudi ljudi, ki sedijo na klopih na ali do igrišču

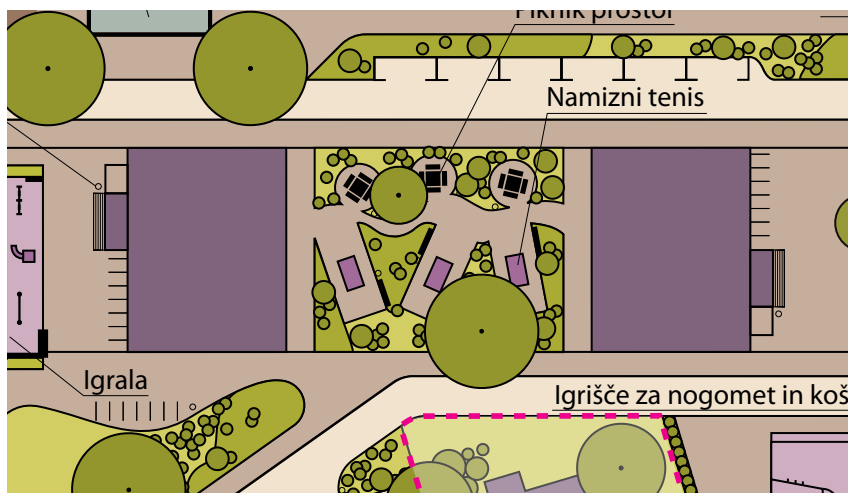
Slika 48: Vizualni nadzor nad otroškim igriščem

Del teh medprostorov so tudi smetnjaki, ki sem jih nadomestila s podzemnimi zbiralniki odpadkov, ki so manj moteč element v prostoru, ne vpivajo negativno na estetski videz soseske in zahtevajo manj prostora. Ti so v prostor umeščeni tako, da so čim bližje vходу, a hkrati ne preveč izpostavljeni ali preblizu otrokom nav igriščih.

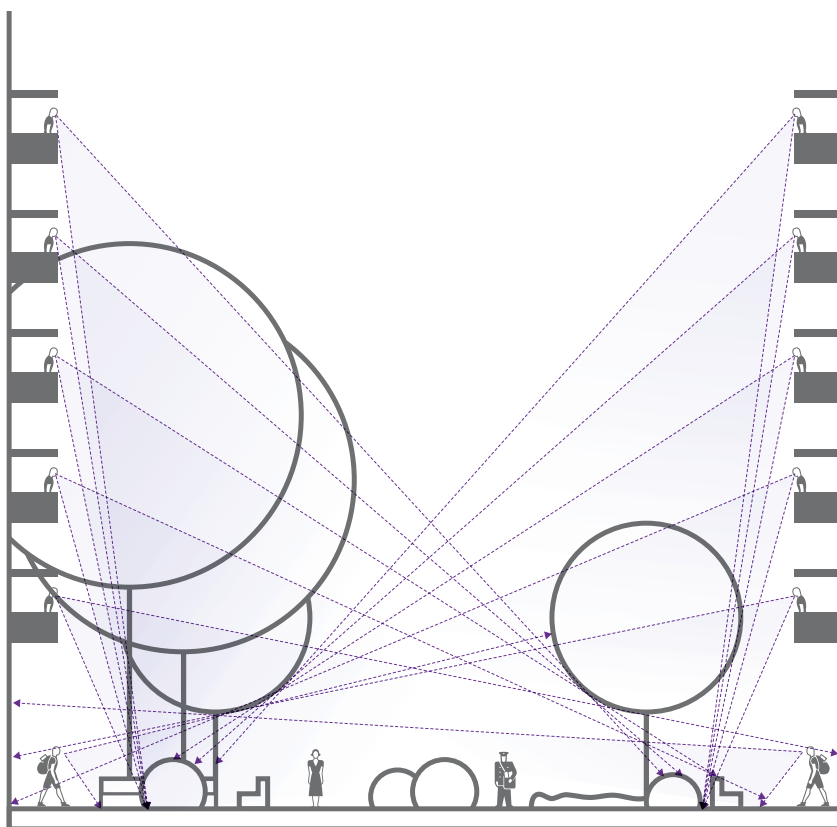
Ostala dva medprostora, kjer ni vhodov sta bolj umirjena, zasebna in v njih se dogajajo druge dejavnosti za druge interesne skupine. En prostor je namenjen starejši populaciji stanovalcev, v njem se nahaja manjše igrišče za balinanje s klopmi in mize s stoli za igranje šaha ali drugih "namiznih" iger. Med različnim programom je zagotovljeno tudi dovolj odprtega prostora za prehodnost območja. Z dveh strani sta široki odprti poti, ki omogočata prehod drugim uporabnikom iz ene strani glavne peš poti na drugo, s tem ustvarimo pehoden prostor, ki ni odrezan od svoje okolice in bi bil tako bolj privlačen za kriminalno dogajanje na njem. Prostor je z obeh strani obdan z manjšimi parkovnimi ureditvami na kateri ja razgibana vegetacija, ki zagotavlja več zasebnosti a še vedno zagotavlja čim večjo mero naravnega nadzora.

Slika 49: Medprostor s prostorom za šah in balinanjem

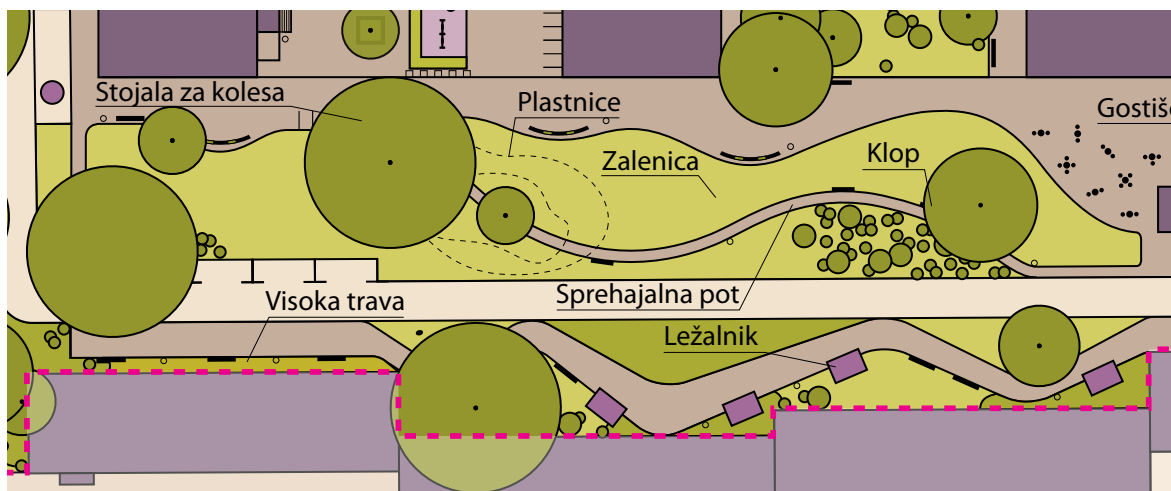
Slika 50: Medprostor s prostorom za piknik in namizni tenis

Slika 51: Medprostor s prostorom za piknik in namizni tenis

V drugem medprostoru, v katerem ni vhodov v stanovanjske bloke, so manjši prostori, ki se zarezujejo v parkovno ureditev na obrobju. Parkovna ureditev ločuje te manjše prostore z različnim programom med sabo in od glavne peš poti. S tem ustvarimo zasebne medprostore, ti so bolj privlačni za uporabo, saj smo obdani z gosto zasajeno vegetacijo, ki pa je ponovno pretežno dovolj nizka, da ne predstavlja vidne ovire. V teh prostorih so mize za namizni tenis in nekaj klopi ter piknik prostori, ki omogočajo piknike, druženje in podobne dejavnosti na prostem. Kot v prej opisanem prostoru med stavbami je tudi v tem zagotovljena dobra prehodnost z manjšo potjo med programom in dvema širšima potmi ob straneh.

10.4.4 Osrednja parkovna uredite

Slika 52: Osrednja parkovna ureditev

Osrednji največji odprt prostor soseske, ki je oblikovan v (kot) parkovno ureditev, je z enosmerno cesto razdeljen na dva dela. Manjši del ima eno dinamično sprehajalno pot s klopmi in lesenimi ležalniki obdaja jo pa razgibano zasajena vegetacija, ki je sestavljena tako kot v drugih delih iz pokrovnih rastlin, nizkega grmičevja in nekaj drevesi, ki dajejo senco in tako posamezniku nudijo izbiro med sedenjem na soncu ali v senci.

Večji del osrednje parkovne ureditve meji na enosmerno cesto in glavno sprehajalno pot. V sredini je manjši hrib, ki ragiba površje a ne predstavlja vizualne ovire za uporabnike prostora. Čezenj poteka manjša sprehajalna pot s klopmi. Ta prostor predstavlja glavno zeleno potezo te soseske in v njej sem želela uporabniku čim bolj približati občutek narave z veliki odprtim prostorom z zelenico in raznoliko vegetacijo. Glavna peš pot v enem delu močno razširi tako, da nastane večja ploščad, ki se zajeda v parkovno ureditev. Na njej je manjši gostinski objekt s teraso (za mize s stoli) s katere imaš razgled na parkovno ureditev, naravo in/ali otroško igrišče, da staršem omogoči nadzor nad otroki.

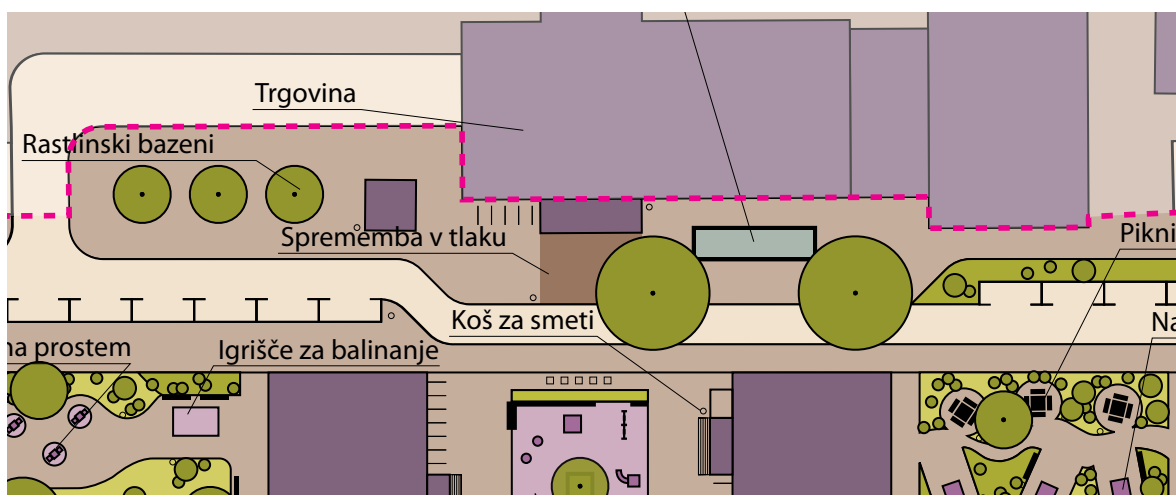
10.4.5 Športno rekreacijsko središče

V najbolj južnem delu soseske je še en nekoliko večji odprt prostor, kjer se peš pot ponovno razširi v večjo ploščad v parkovno zaledje. Na njej je športno rekreacijsko igrišče za nogomet in košarko ali druge športne igre. Ob njem so manjše tribune za gledalce, prostor za rolanje in nekaj klopi.

Slika 53: Športno rekreacijsko središče

10.4.6 Prostor pri trgovini

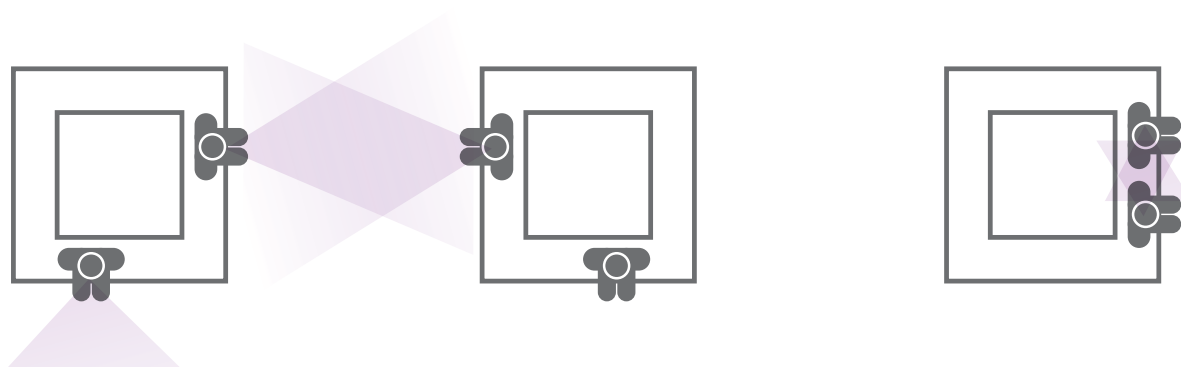

Slika 54: Prostor pri trgovini

Pred trgovino se zgodi sprememba v tlaku, kar označuje prostor vhoda v trgovino. V tlaku sta dva izpusta z večjimi drevesi, ki zagotavljata senco, predvsem pa razbijeta monotonost mestne krajine med stolpnici. Drevesi sta dovolj visoki, da je prostor še vedno

povsem pregleden tako za osebe, ki se vozijo mimo v avtomobilih, kot tudi za pešce in kolesarje, saj je za ta izrazito javen prostor zelo pomembno, da zagotovimo čim višjo stopnjo naravnega prostora, a je še vedno lep na pogled in prijeten za uporabo. Ob vhodu so na eni strani stojala za kolesa, na drugi strani pa je manjši vodni objekt z razširjenim robom za sedenje.

Severno od vhoda je večji odprt tlakovan prostor v katerega sem vmestila tri korita z vegetacijo, tudi drevesi, ki zagotavlja senco. Obdaja jih klop, ki je oblikovana na tak način, da se človek lahko odloča ali bo vstopil v interakcijo z drugimi ali ne, kar posamezniku da potrebno stopnjo zasebnosti, možnost izbire.

Slika 55: Pogledi s klopi ob trgovini

10.4.7 Prostorski prikaz ureditve

Slika 48: Prostorski prikaz ureditve, pogled na eno od otroških igrišč

Slika 49: Prostorski prikaz ureditve, pogled na osrednjo parkovno ureditev

Slika 50: Prostorski prikaz ureditve C

11 SKLEPI IN RAZPRAVA

Skozi pregled obstoječe literature smo uspeli zbrati veliko podatkov o tem, kakšen je odnos med človekom in njegovim okoljem, še posebej mestnim, kako ga doživlja, kdaj je lepo in kako ima fizično okolje vpliv na ljudi. Vpliva na medčloveške odnose, na počutje posameznika in na njegove dejavnosti. S tem pa hkrati vpliva tudi na kriminal v mestu, saj je človekovo vedenje v soodvisnosti z njegovim okoljem. Na vse to torej lahko vplivamo z oblikovanjem okolja. Seveda pa je ta vpliv omejen, saj z oblikovanjem ne moramo vplivati na notranjo motivacijo posameznika in le delno lahko predvidimo odziv človeka v določeni situaciji.

Po povzetku nekaj psiholoških dejstev o povezavi med človeškim vedenjem in njegovim okoljem ter skozi kratek pregled zgodovine preprečevanja kriminala z oblikovanjem okolja (CPTED) smo izluščili nekaj dejstev in smernic, ki jih lahko neposredno upoštevamo pri oblikovanju mestne krajine.

Načela in ukrepi, poudarjeni v tej nalogi pa so seveda učinkoviti le do neke mere. Kot že prej omenjeno namreč ne moremo vplivati na vso motivacijo v človeku, prav tako lahko le predvidevamo, da če nekdo opazi kriminal to tudi posreduje naprej in podobno. Prepričani pa smo, da je pomembno, da oblikovalci upoštevamo ta dognanja v čim večji meri in s tem ustvarimo najbolj varno okolje, kar ga je možno z oblikovanjem.

S psihološkega vidika je tudi pomembno in koristno vključiti stanovalce soseske, v katero nameravamo poseči, saj jim s tem damo možnost soodločanja, občutek solastništva in tako povečamo teritorialnost do njega. Ker je moja diplomska naloga le idejna predstavitve, ki ne bo šla v realizacijo izvedena anketa ne bo imela tega učinka. Nam pa je vsekakor dala vpogled v to, kako izbrano območje doživljajo njeni stanovalci, kako zadovoljni so z njim in predvsem kako varno se počutijo vnjem. Tako nam lahko pokažejo stvari, ki so vidne le s strani stanovalca in jih opazovalec, obiskovalec in tudi strokovnjak ne bi videl ali dojel na tak način, še posebej glede varnosti.

Pri vprašanjih o tem, kako so zadovoljni z okolico svojega stanovanjskega bloka in kaj bi želeli spremeniti, je bilo močno opazno, da večina anketirancev v tej soseski živi že vrsto let ali celo življenje, kar ima velik vpliv na njihovo dožemanje tega prostora. S prostorom so zadovoljni ali pa vsaj delno zadovoljni, ne vidijo več pomanjkljivosti, razen tistih ki jih redno ovirajo, ne opazijo pa tisto, kar bi lahko bilo lepše in boljše.

Primerjava odgovorov pri naslednjem sklopu vprašanj, kako varno se počutijo v svoji soseski, je pokazala omembe vredna neskladja. Večina anketirancev je odgovorila, da se počutijo varno ali celo zelo varno. Sledilo je vprašanje ali bi okolico svojega bloka upora-

bljali tudi ko je zunaj že tem, na kar je večina anketirancev odgovorilo, da ne. Razvidno je, da ta odgovor ni v skladu s prejšnjo trditvijo oz. pomeni, da se v njem varno počutijo le podnevi.

Pri vprašanju kaj bi spremenili oz kaj pogrešajo v svoji soseski je bilo veliko različnih odgovorov, ampak ponavljale so se opazke o neurejenem prometu, slabo označenih parkiriščih, nevarnih peš in kolesarskih poti. Ta opažanja nam potrjujejo ugotovitve psihologije okolja in CPTED, da ljudje potrebujemo jasno strukturiran prostor, da se lahko v njem počutimo dobro in tudi varno.

Vse pridobljene podatke in ugotovitve smo skušali v čim večji meri upoštevati tudi pri oblikovanju idejne zasnove.

Sledila je analiza obstoječega stanja izbranega območja na podlagi katere smo z upoštevanjem načel okoljske psihologije in CPTED razvili koncept, kako s preureditvijo dosežemo bolj varno sosesko, ki je hkrati lepa in privlačna za čim večje število uporabnikov. V večji meri smo se spopadali s tem kako tako izrazito javen prostor preoblikovati v bolj zasebne (manj javne) predele, v kolikor je to možno glede na naravo prostora, z jasno delitvijo prostora in definiranimi mejami. Drugo osrednje vodilo pri razvijanju koncepta je nadzor, omogočiti čim več naravnega nadzora in nadzor nad dostopi.

V nadaljevanju smo razvili bogati projektni program, ki omogoča čim več različnih dejavnosti za čim več različnih interesnih skupin. Pri izbiri programa smo tako kot pri drugih stvareh želeli v čim večji meri upoštevati načela in smernice CPTED, ki pa se jih žal ne da v celoti izvesti zaradi različnih omejitev. Nekateri so fizične ovire, kot so obstoječe stavbe in velikost prostora. Potem tudi, da je prostor odprt in izrazito javen z velikim številom uporabnikov, kar oteži ustvarjanje zasebnih prostorov in omogočanje občutkov solastništva stanovalcev ter podobno.

Izbrane dejavnosti imajo različne prostorske potrebe in se med seboj izključujejo, saj se razlikujejo po naravi in stopnji ranljivosti glede varnosti je zelo pomembna tudi njihova umestitev v prostoru. To smo razvijali v coningu tako, da smo upoštevali predvsem za katero dejavnost je najpomembnejše, da je čim bolj izpostavljena (otroško igrišče) in katera so lahko bolj zasebna (namizni nogomet). Ključnega pomena je enosmerna krožna cesta, ki poteka skozi celotno sosesko, okrog katere so umeščene ostale dejavnosti. Ta je najmočnejši dodan programski element, ki določa velik del strukture prostora (skupaj s obsoječimi stavbami). Ostale poti smo oblikovali tam kjer so nujno potrebne in nekaj dodatnih sprehajanih poteh. Poti, pri katerih je uporaba večja, smo vedno oblikovali zelo široke, (glede na prostorske danosti) da si posamezniki ne vstopajo v osebni prostor in mu omogočimo, da najde sebi udoben prostor za interakcijo (ali neinterakcijo) z drugimi.

Medprostori naj bi bili najbolj zasebni. Pri oblikovanju tega prostora je bilo pomembno, da ustvarimo to zasebnost, a ga hkrati ne odrežemo od svoje okolice, da ni pretežno prehoden ampak vseeno vitalen. Vanj smo umestili aktivnosti za prosti čas za različne generacije in vedno ohranjali naravni nadzor.

Park ima zelo pomembno funkcijo, saj ljudje potrebujemo stik z naravo za dobro počutje in zdravje, kot v uvodu omenjeno ta stik tudi vpliva na zmanjšanje agresivnosti in podobno. V tako ozkem odprtem prostoru je seveda težko ustvariti nek naravi podobno okolje, predvsem zaradi izrazite okoliške mestne krajine. Kljub tem omejitvam smo z veliko odprto zelenico in raznoliko vegetacijo, sprehajalnimi potmi in klopmi ter ležalnikom oblikovala prostor, ki nudi stanovalcem možnost sprostitve v parku blizu njihovega doma.

Športno rekreacijski del je namenjen predvsem mladim, ki trenutno nimajo nobenega dela, ki bi bil namenjen njim in, ki bi lahko zadovoljil njihove potrebe po rekreaciji in druženju. S tem, da tej interesni skupini nudimo "njihov" prostor (v teoriji) preprečimo ali zmanjšamo tveganje, da bi imeli potrebo po neprimerni rabi ostalih prostorov in/ali urbanega povišja.

Javni del soseske ostaja območje pred in okoli trgovino, kateremu ni bilo smiselno dodati neko stopnjo zasebnosti, saj ne moremo regulirati stranke trgovine. Zato smo ta prostor pustili javnega, doali pa sem mu bolj jasno strukturo z reprezentančnim vhodom in odprtim prostorom, ki je namenjen tudi krajšemu zadrževanju v njem.

Končni cilj te idejne zasnove izbrane soseske je tloris, ki bo kar se da najbolje izpolnil potrebe in pričakovanja najširšega kroga uporabnikov z upoštevanjem vseh načel CPTED za varno okolje. Pri tem smo naleteli na kar nekaj konfliktov pri oblikovanju. Eden od teh je ustvariti teritorialnost do okolja tako, da stanovalci zaznajo nadzor nad tem območjem, dobijo občutek pripadnosti, solastništva, soodgovornosti in jim omogočimo, da prepoznajo svoje sosede. Oblikovati tako okolje v taki soseski s takšnim številom prebivalcev v tako izrazito javnem območju je izredno težko, če ne nemogoče. Ne moremo zagotoviti, da otroško igrišče pred vhodi uporablja majhno število ljudi, če pa v dveh stanovanjskih blokih skupaj živi čez 300 ljudi. V idejni zasnovi smo se približali tem zahtevam s tem, da smo uporabljali nekaj simoboličnih mej, ki ljudem omogočajo, da zaznajo območje svojega vpliva in drugim uporabnikom sporočamo, da vstopajo v drugi prostor. (Predvsem za medprostore pred vhodi se nam je to zdelo najbolj pomembno.) V ta namen smo tudi omejili dostop v sosesko z avtomobili, oblikovali majhna parkirišča in predvsem pa zagotovili jasno delitev prostora z dobro definiranimi mejami.

Drugo tako nasprotovanje je pri naslednji dveh načeli za oblikovanje varnega prostora, to

sta naravni nadzor in nadzor nad odstopi. V "idealnem" primeru bi to pomenilo, da ni nobenih vizualnih preprek in s tem tudi nobene (visoke) vegetacije. Hkrati pa nam narekuje naj oblikujemo prostor, ki bo čim lepši in prijeten za uporabo, da človeku omogoči veliko različnih aktivnosti in prostor za sprostitev, stik z naravo. Za tak prostor pa so potrebne velike tudi visoke vegetacije, saj se ne moremo igrati na primer namizni tenis, če smo popolnoma izpostavljeni soncu, ne moremo imeti občutek, da smo v naravi če nas obdajajo le visoke stolpnice. Ta pa, vsaj nekoliko prepreči naravni nadzor in nadzor nad dostopi. Tudi na tem področju smo sklepali kompromise s katerimi smo se lahko do neke stopnje približala tem različnim zahtevam.

Raziskave okojske psihologije in CPTED so nam podale nekaj načel za oblikovanje krajine na način, ki zmanjša tveganje za kriminal v njej. Teh načel se ne moremo povsem oklepati, so pa koristne smernice, katere nas lahko usmerjajo pri oblikovanju za bolj varno mestno krajino.

12 POVZETEK

Naloga se ukvarja s tematiko preprečevanje kriminala z oblikovanjem krajine (CPTED), predvsem mestne, kjer je kriminal del vsakdanjega življenja prebivalcev. To naj bi bil preventiven ukrep za boj proti kriminalu. Fizično okolje obravnava kot eno od komponent, ki vplivajo na pojav kriminala v nekem prostoru. Tako imamo z oblikovanjem krajine vpliv na stopnjo kriminala na območju obdelave, kar trenutno pri oblikovanju nimamo v mislih oz. ne upoštevamo.

V prvem, teoretičnem delu naloge smo najprej opredelili problem, postavili hipoteze in cilje, ki smo jih v nadaljevanju preverjali. Opisan je bil pogled okoljske psihologije na fenom bivanja v urbanem okolju, njegove slabosti in pomembne lastnosti človeka katere moramo vzeti v obzir pri oblikovanju. Nato smo predstavili koncept CPTED in izluščili glavne smernice, ki smo jih tudi podrobneje opisali. Prav tako pa smo tudi izpostavili omejitve teh smernic.

Po izboru območja obdelave smo izvedli anketo med stanovalci te soseke, v kateri je sodelovalo 50 ljudi. V njej so odgovarjali na vprašanja kako se počutijo v svoji soseki, kaj jih moti in kako varno se počutijo v njej. Anketo smo nato pregledali in jo analizirali v tej nalogi. Ugotovitve pridobljene skozi analizo smo v nadaljevanju tudi upoštevali pri oblikovanju idejne zasnove.

Osrednji del naloge obsega idejno zasnovo preureditve izbranega območja, ki vključuje analizo obstoječega stanja, izbor projektnega programa, oblikovanje coninga in končno tudi izdelava tlorisa ter prostorskih prikazov.

V zadnjem delu naloge smo podali kratek pregled najpomembnejših ugotovitev skozi pregled obstoječe literature na področju okoljske psihologije in CPTED. V razpravi rezultatov anket smo izpostavili nekaj pomembnih ugotovitev in neskladij. Na koncu pa smo opisali postopek izdelave idejne zasnove v skladu z zapisanimi načeli in težave na katere smo naleteli pri tem.

13 VIRI

- Baum A., Singer J. E., Valins S. 1978. *Advances in Environmental Psychology. Volume 1. The Urban Environment*. New Jersey, Lavrence Erlbaum: 204 str.
- Bell P. A., Greene T. C., Fisher J. D, Baum A. 1996. *Environmental psychology*. Fourth edition. Belmont, Thomson-Wadsworth: 634 str.
- Bechtel R. B., Churchman A. 2002. *Handbook of Environmental Psychology*. New York, USA, John Wiley & Sons: 722 str.
- Cisneros H. G. 1995. *Defensible Space: Deterring Crime and Bulding Community*. Secretary of Housing and Urban Development, Washington D.C.: 86 str.
- Clarke R. V. 1995. *Situational Crime Prevention, Crime and Justice*. The Univerity of Chicago, USA: 47 str.
- Colquhoum I. 2004. *Design Out Crime, Creating Safe and Sustainable Communities*. Oxford, Burlington: Architectural Press: 325 str.
- Cozens P. 2002. Public health and the potential benefits of Crime Prevention Trough Enviromental Design. *NSWPublic Health Bulletin*, 18, 11/12: 232 – 237
- Crowe T. D., Zahm D. L. 1994. *Crime Prevention through Environmental Design*. Land Development: 22 – 27
- Entorf H., Spengler H. 2002. *Crime in Europe: Causes and Consequences*. Berlin, Germany, Springer, cop.: 235 str.
- Fleissner D., Heinzelmann F. 1996. *Crime Prevention Through Environment Design and Community Policing*. National Institute of Justice, Research in Action: 12 - 18
- Giddens A. 1982. *Sociology: A brief about critical introduction*, second edition. London, UK, Houndmolls: MCMillan Press: 182 str.
- Gifford R. 1987. *Environmental Psychology, Principles and Practice*. Boston, Allyn and Bacon: 472 str.
- Haralambos M., Holborn M. 1999. *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana, Slovenija, DZS: 966 str.

- Home R, Bauer N., Hunziker M. 2010. Cultural and Biological Determinants in the Evaluation of Urban Green Spaces. *Environment and Behavior*, 42, 4: 494 - 523
- Hunter R. D., Dantzker M. L. 2002. *Crime and Criminality: Causes and Consequences*. New Jersey, USA, Upper Saddle River (etc.): Prentice Hall: 225 str.
- Kullberg A., Karlsson N., Timpka T., Lindqvist K. 2009. Correlates of local safety-related concerns in a Swedish Community: a cross-section study. *BMC Public Health*, 9: 221. <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/9/221> (28. junij 2012)
- Llewelyn-Davies 2004. *Safer Places: The Planning System and Crime Prevention*. London, UK, Office of the Deputy Prime Minister: Home Office: 107 str.
- Marsh I. 1986. *Crime (Sociology in focus)*. New York, USA: Longman: 97 str.
- Mayer F. S., McPherson Frantz C., Bruehlman-Senecal E., Dolliver K. 2009. Why is Nature Beneficial, The Role of Connectedness. *Environment and Behavior*, 41, 5: 607 – 643
- Mehrabian a., Russell J. A.. 1974. *An Approach to Environmental Psychology*. London, The MIT Press: 266 str.
- Minnery J. R., Lim B. 2005. Measuring crime prevention trough environmental design. *Journal of Architectural and Planning Research*, 22, 4 : 330 – 341
- Newman O. 1972. *Defensible space. People and design in the violent city*. London, Architectural press: 264 str.
- Ogrin D. 2010. *Krajinska arhitektura*. Ljubljana, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta: 324 str.
- Pakes F., Pakes S. 2009. *Criminal Psychology*. Portland, Oregon, USA, Cullompton: Willan: 180 str.
- Polič M. 1986. *Ekološka psihologija I*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 62 str.
- Polič M. 1986. *Ekološka psihologija II*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 142 str.

Popis prebivalstva 2002. 2002. Statistični urad Republike Slovenije.

http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=SLO-04&ti=&path=../Database/Popis2002/Slovenija/Prebivalstvo/Demografske_znacilnosti/&lang=2 (28. junij 2012)

Samuels R. 1996. Crime prevention through Environmental Design: Community Participation and Afterdark Design. Security in Government 96 Conference, Attorney General's Department: 1– 18

Schneider R. H., Kitchen T. 2007. Crime Prevention and the Built Environment. New York, Routledge: 274 str.

Slovar slovenskega knjižnega jezika.

<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (28. junij 2012)

Stamps A. E. III. 2009. On Shape and Sapciousness. Environment and Behavior, 41, 4: 526 - 548

Stollard P. 1991. Crime Prevention Through Housing Design. London, UK: 95 str.

Trstenjak A., Uredil: Grahek S.1984. Ekološka psihologija. Problemi in perspektive. Ljubljana, ČGP Delo – TOZD gospodarski vestnik: 324 str.

World Urbanization Prospect, the 2011 Revision. 2011. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (26. apr. 2012)

<http://esa.un.org/unpd/wup/index.htm> (28. junij 2012)

Žerjavc C. 1994. Kriminalistika. Ljubljana, Slovenija, Ministerstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Izobraževalni center: 474 str.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Marku Poliču in recenzentu prof. dr. Davorinu Gozvodi za strokovno vodenje, usmerjanje ter pomoč pri izdelavi diplomske naloge.

Zahvala gle tudi Nadji Seidl Penko in Alenki Cof za strokovno pomoč ter seveda Tomažu Podboju za pripravljenost pomagati.

Hvala vsem prijateljem in družini, ki ste me spodbujali pri delu, še posebej hvala sestrični Mateji.

Največja zahvala pa gre mojemu ljubečemu možu Davidu za vso pomoč, nasvete, spodbudo in neizčrpno potrpežljivost.

Hvala ti Bog, da si bil ob meni tudi v tem.

PRILOGE

Priloga A

Vprašalnik uporabljen v anketi

Sem Katja Fartek, študentka krajinske arhitekture. V svoji diplomski nalogi se ukvarjam z vprašanjem, koliko se ljudje počutijo ogroženi zaradi kriminalnih dejanj v svojem stanovanjskem okolju. Anketa je anonimna in podatki bodo uporabljeni zgolj v raziskovalne namene.

Zahvaljujem se vam za vaše sodelovanje,
Katja Fartek

1. Spol: M Ž

2. Starost: _____ let

3. Izobrazba:

- a) osnovna šola ali manj,
- b) poklicna srednja šola,
- c) 4-letna srednja šola,
- d) višja ali visoka strokovna šola,
- e) fakulteta oz. univerzitetna izobrazba.

4. Zaposlitev:

- a) dijak/-inja ali študent/-ka,
- b) zaposlen/-a,
- c) samozaposlen/-a v lastnem podjetju,
- d) gospodinja,
- e) kmetovalec/-ka,
- f) upokojenec/-ka,
- g) brezposeln/-a.

5. Koliko časa že živite v trenutnem stanovanju? _____

6. Kako pogosto se zadržujete v okolici svojega stanovanjskega bloka?

- a) Zelo pogosto.
- b) Pogosto.
- c) Včasih.
- d) Skoraj nikoli.
- e) Nikoli.

7. Kje se največ zadržujete?

- a) Pred blokom.
- b) Na peš poti.
- c) Na igrišču.
- d) Na zelenici.
- e) Na parkirišču.
- f) Drugo: _____

8. Ali ste zadovoljni s tem, kar vam nudi prostor okrog vašega stanovanjskega bloka (poti, klopi, igrala, zelenica, drevesa, ...)?

(sploh ne) 1 2 3 4 5 (zelo)

9. Prosim povejte, kaj pogrešate oz. kaj vas moti?

10. Kako pogosto se zadržujete v okolici svojega bloka, ko je zunaj že tema?

- a) Zelo pogosto.
- b) Pogosto.
- c) Včasih.
- d) Skoraj nikoli.
- e) Nikoli.

11. Ali se v svoji soseski počutite varno?

(sploh ne) 1 2 3 4 5 (zelo)

12. V kolikor se ne počutite povsem varno, prosim pojasnite zakaj?

13. Ali ste že kdaj v svoji soseski opazili fizični napad (rop, poškodovanje lastnine, nasilje, napad na osebo, ipd.)?

a) Da.

b) Ne.

14. V kolikor ste odgovorili z da, kolikokrat v zadnjih 5 letih?

15. Ali ste že kdaj v svoji soseski slišali za fizični napad na osebo (rop, poškodovanje lastnine, nasilje, napad na osebo, ipd.)?

a) Da.

b) Ne.

16. V kolikor ste odgovorili z da, kolikokrat v zadnjih 5 letih?

17. Ali je vas ali člana vaše družine že kdo napadel v vaši soseski?

a) Da.

b) Ne.

18. V kolikor ste odgovorili z da, kolikokrat v zadnjih 5 letih?

19. Označite mi prosim na zemljevidu vaše soseske predele, za katere menite, da so povsem varni in tiste, kjer bi se počutili ogrožene.

a) Podnevi

b) Ponoči

